

HÁY JÁNOS

Mélygarázs

(4.)

Álltam egy kicsit. Aztán letettem a telefont. Állt kicsit. Aztán letette a telefont.

Nem akartam otthon maradni. Ugyanazzal a kulccsal nyitni az ajtót és beleütközni ugyanazokba a dolgokba, amelyek gyerekkorom, gyerekkora óta elfoglalják a lakást. A cipősszekrényt. Azt utáltam a legjobban. Nem lehetett tőle rendesen kinyitni a bejárati ajtót. A sarkának nekiütődött. Ha volt valami a kezében, alig lehetett beférni. Nem akartam végighallgatni ugyanazokat a mondatokat, mi történt a munkahelyen, az, és elhangzott egy név, egy jelző, hogy szemét alak, törtető, bűdös, semmihez sem ért. Mindig ugyanazokról a munkatársakról volt szó, mindig ugyanazok voltak a rosszak, és ugyanazok a jók. A rosszak általában magasabb beosztású, persze érdemtelenül és érdemtelenül nagyobb fizetést kapó munkatársak voltak, akiket a politikai kapcsolatok vagy épp a jellemtelenség juttatott ebbe a kedvezőbb pozícióba. Ezzel szemben a jók, a szüleimhez hasonlóan, hozzáértő, ám morális tartással rendelkező emberek voltak, akiket a magasabb beosztásúak már csak az erkölcsi és szakmai fölényük miatt is gyűlöltek, bár kirúgni nem mertek, mert az ő szakmai tudásuk nélkül, mondta az apu vacsora közben, biztosan fejre állna az egész vállalat.

Ez ment le minden alkalommal, hetente hétszer, jó, néha volt adásszünet, amikor valami miatt, a munkahely még este is igényt tartott a szakmailag magasan képzett dolgozóira. Egy unalmas sorozat, amibe nem szól bele a producer, hogy gyerekek, meg kéne újítani a jellemeket, kicsit változtatni kellene a dialógusokon, mert esik a nézettség. Nem változott semmi, legfeljebb annyi, hogy az évek során megtanultam minden mondatot kívülről. Az, mondta az apu, már megint, tudom, mondta az anyu, alkoholista, csalja a feleségét, és felmondta a leckét, akár a szorzótáblát az iskolában, és a kétszer kettő mindig annyi volt, amennyinek lennie kellett.

Nem akartam, nem akart beleütközni azokba az arcokba, az apu meg az anyu arcába, ami előttem veszítette el a fényét, és adta át a helyét egy ráncatlanító krémnek vagy a szűrkeségnek, a ledobott ruháikba, levetett cipőikbe, az otthagytott csészékbe, poharakba. Nem akartam tovább érezni az apu borotválkozás utáni szagát a fürdőszobában, aminek alján ott volt a poshadt pizsamaszag és a túlhasznált mosógép szaga. Nem akartam utánuk belépni a fürdőkádba, észrevenni az elhullajtott, s a kád kisúrolása után is ott ragadt szőröket. Nem akartam hallani, ahogy használják a vé-

* Részlet a hamarosan megjelenő regényből.

cét, az éjszakai hangjaikat. Azt hitték, nem horkolnak, holott egy idő után mindkető, de reggel persze egymásra mutogattak, hogy melyik igen, melyik nem, melyikőjük miatt volt elviselhetetlenül hosszú és álmatlan az éjszaka. Nem akartam látni, ahogy esznek, hallani a rágáshangokat, arra gondolni, hogy vajon mostak-e kezét, mielőtt a kenyérhez nyúlnak.

Huszonöt éves voltam és elég volt. Egyedüli gyerek, aki összekötötte a két felnőttet, akik már régen csak ebben a kötelékben alkottak egységet. Sokáig így volt tökéletes. Úgy ültünk, hogy én mindig közöttük. Ha meg lefeküdtem, akkor mindkető félrevonult és belefeledkezett a dolgába, csak a tévét nézték együtt. Akkor a tévé volt műsorzárásig a kapocs. Egy elektronikus őrszem, aki képes rövid időre összerakni azokat, akik már régen nem tartoznak egymáshoz. Lehetett beszélni a tévériporterekről, milyenek. Nem ismerik a saját anyanyelvüket, nem értenek ahhoz a sportághoz, aminek a közvetítésére vállalkoztak, borítékolni lehet, hogy nem a tehetségük, hanem valami rokoni kapcsolat miatt kerülhettek erre a posztra. Ez egy ilyen ország, a jobb állásokhoz mindenki érdemtelenül jut hozzá. Hallottam, a szobámban voltam, az ajtó nyitva volt. Nyitva felejtették kétéves koromban, és azóta nem csukták be.

A tévé mellől figyelték az ágyamat. Amikor mozdultam, követte a tekintetük a paplan hullámait, azokat az apró figurákat, amik a paplanhuzatra voltak festve. Mosolygós kiscicák ugrottak át a félhomályból a sötétbe. Ha én is ottmaradtam a tévénél, mert hétvége, ment az esti film, szerelem volt benne. Nincs olyan film, amiben nincs, még a bűnügyi sorozatokban is van. Közeledtünk egy központi jelenethez. A férfi kiszállt a kocsiból és rohant be a nő házába. A nő meglepetten nézett, hát visszajöttél? Nem tudok nélküled élni, mondta a férfi. Erre vártam, mondta a nő, hogy mindennek hátat fordíts. A régi életednek. Hogy csak én legyek és senki más. Hogy legyen egy olyan örült pillanat, amikor semmi és senki nem számít. Hiába fognak utálni a gyerekeid, és a feleséged öngyilkos lesz, mindez nem számít, csak az, hogy szeretsz. Elindultak egymás felé, már csak a képek beszéltek, nem volt mit mondani, annyira egyértelmű volt a szerelem. Akkor az apunak és az anyunak mozdult a keze és összeért a szemem előtt. Eltakarták, ahogy a férfi megöleli a nőt. Undorító, ezt mondta, az anyu, még a tévében is. Vagy, hogy nem látod, mi történik, fogd már be a gyerek szemét, mert az apu nem kapcsolt rögtön, belefeledkezett abba az érzelmes pillanatba, aminek a filmen a csók a következménye volt, az anyunak meg most nem volt kedve megmozdulni. Ő csinálta a vasárnapi ebédet, fáradt volt, mert olyan volt a vasárnapi ebéd, hogy nem íze, hanem fáradtsága volt. Nem hallod, szólt újra az anyu, és akkor az apu megcsinálta. Az apu mindent megcsinált, amit az anyu mondott. Néha voltak részek, de nem mertem kilesni az ujjai közül, mert félttem, hogy mit látok.

Elég volt, már az egyetem alatt is, hogy mikor jössz, kivel vagy, hová mentek, mit csináltok, hányan voltatok, hogy jössz haza. Nem mindegy, mondtam, nem ismeritek őket. Ők meg, hogy semmire nem mondják, hogy nem, csak szeretnék tudni, mert aggodnak, hogy az anyu nem tud aludni, ha nem tudja, mikor jövök. Mennyi minden tör-

ténik, a tévé is mutatja, bűncselekmények mindenfelé, a közbiztonság, hát, olyan már régen nincs. Bizonyos helyeken már a lakásban is életveszély, nem még az utcán. Elég csak annyit, hogy egy szám, hogy hánykor, de én nem akartam egy számhoz kötni a napomat az anyu alvása miatt. Máshol a gyerekek, mondták, erről beszélnek maguktól is, nem kell harapófogóval kicibálni egy ártatlan információt, s hogy azokat a barátokat épp ezért nem ismerik, mert soha nem beszélnek róluk.

Nem akartam otthonról menni dolgozni, és otthonra menni vissza. Hogy azt mondja az apu, hogy mi volt a munkahelyen, s én is belekapcsolódjak abba a sorozatba, aminek eddig csak ők voltak a létrehozói. Hogy behozzak pár új szereplőt, vagy egy-egy érzemesebb pillanatban, amikor előkerül egy gyerekkori fénykép, arról beszélgessek, hogy emlékszel akkor, amikor, s nézzem az arcukat, ahogy a múltba révednek, s rángatnak vissza engem is egy olyan időbe, amit már régen elhagytam.

Nem akartam, hogy lássák az arcomon, hogy épp mi történik velem, sem azt, ami rossz, sem azt, ami jó. Hogy ők mondják meg, ami velem történt jó-e vagy rossz. Hogy gondoskodásukkal, örökös, szűnni nem akaró jóakarattal végül is teljesen a figyelmük fogságában tartsanak. Nem, én ezt nem akartam. Elég volt a mit vegyek fel, a feltétlen vigyél magaddal, az ebédeltél ma, a vegyél be vitamint, mert olyan influenzás időket élünk. Elég volt abból az állandó jelenlétből, amivel ellehetetlenítették, hogy saját döntéseket tudjak hozni. Tényleg oda jutottam, hogy voltak évek, amikor nem tudtam másképp elindulni otthonról, csak ha megkérdeztem, anyu, ez a pulóver elég lesz ma. Nem, kislányom, mondta és rosszallóan ingatta a fejét, hát ennyire képtelen vagy felöltözni, nézd meg a teraszajtón, ott a hőmérő. Ha nem lennék, folytatta, nem is tudom, mi lenne veled, tüdőgyulladást kapnál az első sarkon. S ha valamit nem hajtottam végre, hogy például tavaszi kabátban mentem, mert valójában tavasz volt, de a hőmérséklet még mindig bennefeledkezett a télben, s véletlen lett valami betegség, akkor jött az ugye én megmondtam. S a betegség ideje alatt az ápolás során újra kiteljesedhetett a gondoskodás formájába bújtatott szülői önkény.

Tudta. Tudtam, hogy vannak olyan szülők, s az én szüleim ezek közé tartoztak, akiknek egyetlen életcéljuk, hogy szeretni fogják a gyereket, az életükben elszenvedett minden kudarcukat, csalódottságukat, a mindennapi tevékenységükben mutatkozó unalmat és ürességet a gyerekek iránti érzelmeikkel akarják orvosolni. Reggel azért mennek munkába, hogy minél előbb haza tudjanak érni és délutántól estig, s még lefekvést követően álmukban is szeressék a gyereket. Ezek a szülők, mivel más nem maradt, az a pálya, amit valaha elképzelték maguknak és az az élet-színvonal nem tudott megvalósulni, az életük egyetlen igazi megvalósulásának a gyereket tartják. A gyerekeken keresztül persze önmagukat, önmaguk sorsát akarják szerethetővé tenni. A gyerek itt csak alibi az önszeretéshez, hisz minden olyan helyzetben, amikor a gyerek érdekében a szerepük csökkenhetett volna, netán a lányuk egy olyan erőteljes férfi társa lehetett volna, akinek az akaratán elporlad a szülői önkény, hiába látták, hogy ez mekkora szerelem, mindig a gyerekkel szemben döntöttek, s nem szűntek áskálódni a férfi ellen. Leszólták az étkezési szokásait,

hogy mennyit eszik, ez egy bélpoklos, s harminc évesen akkora lesz, egy hájpacni, akivel szégyen az utcára menni, ráadásul, ha ott vannak a szülei is, micsoda népség, hát tényleg, vidékiből is a leggyengébb eresztés. Mindig a gyerekekkel szemben döntöttek, ha nekik az volt az érdekük, mert egy pillanatra sem akarták volna, hogy ez a gyerek csak úgy önmagában boldog tudjon lenni.

A fiúk is, főként az anyás fiúk, de leginkább a lányok vannak veszélyeztetett helyzetben, hisz az érzelmi nyitottságuk, a kötődésre, a mintakövetésre való hajlalmuk miatt őket könnyebb igába hajtani. Az ember észre sem veszi, s mindent az otthoni normák szerint mér. Az apját tökéletes férfinak és ideális apának tartja, akihez fogható, hát lehet, hogy neki nincs is lehetősége találni. Az anyát irigylis és csodálja, hogy pedig nem is annyira jó adottságú nő, mégis meg tudta szerezni és tartani ezt a különleges férfit, s hogy ilyen tökéletes harmóniát tudott kiépíteni az ő kicsi közösségükben. Elhatározza, ha lesz önálló élete, semmit nem fog másképp csinálni, mint az anyja. Ugyanazokat az ünnepi szokásokat fogja tartani, ugyanazokat az ételeket fogja főzni, minek változtatni, amikor ez így pont jó.

Az ilyen szülők valójában ösztönből a szeretetük és gondoskodásuk eszközévé akarják tenni a gyerekeiket, ha bármi is történik velük, ez mindenképpen a szülők életének függvényében értelmeződjön. Ehhez még pluszban jön, hogy általában ezeket a gyerekeket a saját gyerekeik is semmibe veszik, hiszen a gyerekek számára is a nagyszülők jelentik az erőt, ők azok, akikhez viszonyítva megképződik számukra a világ, s a szüleiket csak másodlagosnak, később még annak sem tekintik. A nagyszülői erő még a haláluk után is benne marad a családban, s a családi összejövetelek során örökösen felvetődik majd a mit gondolt volna erről a nagypapa, vagy a nagymama, vagy hogy anyu, ezt vagy azt ne csináld, mert a nagymama nem akarta volna, hogy csináld. Az anya megretten, valami marokra fogja a gyomrát, a szülők nemlétező keze az, s meghallja akkor a hangjukat, látod, már a gyerekek is tudják vagy valami effélét. Ha bármit csinál, ez a hang, főleg az anya hangja benne visszhangzik a fülében. Mondtam, hogy túlsózod a húst, meg minek teszel alá annyi olajat, megmostad a citromot, mielőtt elvágta, ugye nem fémkéssel vágta... A túlvilágról visszaszólnak a hangok, mintha valaki közvetítené az életét, ahogyan egy sporteseményt a tévében, rögtön értékelve is a teljesítményt. Azt most mért így, mért úgy, ezzel az eredménnyel még a döntőbe se lehet bekerülni, nemhogy éremesély lenne. Az apa hangját csak néha hallotta, mert az apa legtöbbször elhúzódtott, mint aki mélyen nem ért egyet az anya örökös rendszabályozásával, legalábbis a lány ezt hitte, holott az apa félrehúzóásával adta meg az anyának a lehetőséget az örökös rendszabályozásra. A legnagyobb csalódás volt arra rájönni, hogy az apa, a konfliktusok elkerülése végett, mindent engedett az anyának, a lánya teljes leuralását, sőt, valójában ő is örült ennek, mert reménykedett, a lánya ennek következtében egész életen keresztül őt fogja a legtökéletesebb férfinak látni, akihez fogható se égen, se földön nem talál.

Nem, ezt én nem akartam, s ha maradok, ha marad, ez lett volna, mert a gyerekkori állapotok fenntartása tulajdonképpen a gyerekkori viszonyulásokat is fenntartja. Egy gyerek mindig gyerek, mondogatta az apu, s ez tényleg így marad, ha semmi nem változik, még a szülők halála után is, mert annyira sokáig fenn volt tartva a gyermeklét, hogy ötven után például, amikor a szülők konkrétan meghalnak, ha addig gyerek volt valaki, hogy tudna bármi más lenni, mondjuk felnőtt.

Költözni kell.

Lehetett volna egyedül is, de nem mertem. Akkor jött volna, hogy minek feleslegesen pazarolni egy másik lakás fenntartására a pénzt, inkább tegyem félre azt, amit arra költenék, hogy egy másik hely, és amikor tényleg indokolt, hogy elköltözzek, akkor az majd milyen jól fog jönni. Indulótóke, mondta az apu, ráadásul olyan, amit te kerestél meg. Nem merte. Nem mertem volna azt mondani, hogy én akkor is megyek, mert nem akarok ebben az unalmas sorozatban tovább maradni. Nem akartam megbántani őket és inkább azt mondtam, hogy akkor házasság. Csak ez indokolhatja az elköltözést, gondoltam, erre nem lehet mondani, hogy négyen is elférünk a lakásban, mert a negyediknek ebben a lakásban valójában semmi helye. Meg, ha egy különlakásban valósul meg az együttélés, a tőlük független élet, lehet úgy csinálni, mintha nem volna. Á, az nincs is, hiszen nem látjuk, s mikor hazamegyek látogatóba, akkor visszaállhat, igaz csak ideig-óráig, a régi rend. Én is elfogadtam ezt, mert nekem is jó volt, ha nem kellett arra gondolnom, hogy az apunak vagy az anyunak mi a rossz. Nem csak ők akarták a jól megszokott rendet, nekem is könnyebb volt rájuk nem emberekként, hanem csak anyuként és apuként gondolni, akiknek nincs is más dolguk a világban, mint ezeket a szerepeket eljátszani.

Korai még, mondták többen is, a szüleim mellett azok a barátnők, akiknek, párkapcsolat híján, nem volt lehetőségük ezt a lépést megtenni. Korai, túl hamar bejönnek a gyerekek, aztán még nem is éltél és olyan vagy, hogy a nyakadon egy egész háztartás, azokkal az elviselhetetlen problémákkal, amelyek miatt épp olyan leszel majd, mint minden feleség, a kapcsolatotod meg olyan, mint minden házasság. Mert az nem igaz, hogy van olyan, hogy boldog meg boldogtalan házasság, hogy a boldogok egymáshoz hasonlóan boldogok, a boldogtalanok meg a maguk módján boldogtalanok. A házasságok se nem boldogok, se nem boldogtalanok, és más módon sem különböznek egymástól, nincs bennük egyedi jellegzetesség. Minden házasság olyan, mint minden házasság, ahogyan a bűvárokat vagy a kínaiakat se lehet megkülönböztetni egymástól.

Ne kapkodd el, mondták, holott már itt volt az ideje annak, hogy valakivel immáron együtt induljak neki a világnak. Egyetem után egyedül maradni kockázatos. A társasági összejövetelek szűkülnek, alig van alkalom ismerkedni és szűkül a választható partnerek száma is. A jobb adottságúakra hamar lecsapnak, s alig telik el pár év, már csak a selejt marad, akikről egész életében tudhatja az ember, hogy jobb

híján lettek választva. Most kellett választani, ez szükségszerűnek látszott, és azt kellett választani, aki épp ott volt. Pár éve még más volt ott, de az a más nem kellett. Azzal nem tudtam elképzelni egy közös jövőt, hogy lesz olyan lakás, ahol én meg ő lakom, s lesznek olyan gyerekek, akik belőlem meg belőle lesznek összerakva. Bár lehet, csak arról volt szó, hogy egyáltalán senkivel nem képzeltem akkor még el közös jövőt. Nem úgy van, hogy egy érzelem irányítása alatt állunk, nem, egyáltalán nem, és nem is a saját akaratunk dönt, hanem a bennünk megbújó és mindenünket irányító életakarát. S ez az életakarát most épp azt mondta, hogy el kell indítani valakivel a közös életet, hogy pár év egymásmellészokás után gyerekeket lehessen szülni, akiket aztán fel kell nevelni, s ez lesz az életünk, mert mi más tudna az élet lenni, mint ez. Persze az életakarát nem olyan erő, ami megmutatja magát, nem olyan, mint egy hadvezér, aki parancsokat osztogat. Megbújik a sejtjeidben, az érzelmeidben, ott van mindenütt, az idegek működésében, és ott van benne a szeretésben, ahogyan azt az embert szereted, aki melletted van, és ott van benne az ő szeretésében, s ezért aztán ez a szeretés, minden addigi szerelmen túlmutat. Nem pusztán az érzelem és a testi vágy keveréke, hanem a közösség akarása, a közös lakás, a közös ágy, a közös levegő és a közös teremtmény akarása.

Persze, lehet más jövőt is választani, de ez a legkézenfekvőbb. Meg mindenki tudja, hogy a más típusú, például karriercentrikus, gyermektelen életek mögött rendszerint sejthető valami egyéni kudarc, egy rossz időpontban megroppant párkapcsolat, aminek következtében a nő kikerült erről a piacról, mert hiába csinálunk úgy, mintha ez nem egy sajátos piac volna, de pontosan az, kereslet-kínálat, aktuális árfolyam. Mindenkinek megvan az ára, pontosan tudják azok, akik részt vesznek az üzletben. Be vannak árazva a férfiak és be vannak árazva a nők, s az üzlet rendszerint azonos árfekvésen történik meg, s egy életkori okokból leárazott nő már nem reménykedhet jó árban lévő férfiban.

Szóval a karriercentrikus életet választó nő erről a piacról került ki valamilyen okból, s csak, mint bé verzió tud visszalopakodni, sokszor nős emberek szeretőjeként. Vagy afféle, a szakmájának hódoló igazi nőmozgalmár lesz. Minden helyzetben csak egy célt követ, hogy a munkájával és egyáltalán a lényével bebizonyítsa, minden szerepre, amit a társadalom kínál, legalább annyira alkalmasak a nők, mint a férfiak, sőt, alkalmasabbak. A statisztikák is kimutatják, hogy a női autósok, hogy csak egy példát mondjon, töredéknyi balesetet okoznak a férfiakhoz képest, halálosat meg szinte soha, legfeljebb áldozatai lehetnek egy ilyesféle karambolnak, amit a férfiak tovakodó és agresszív vezetése okoz. Igaz, mondja erre egy közlekedési szakértő a tévében, vita van épp erről a statisztikai eredményről, ezek a statisztikák nem vallanak arról, hogy a nők óvatoskodó vezetése hányszor okoz közlekedési balesetet, s hogy ezeknek a baleseteknek legtöbbször a férfautósok és az ő autójuk esik áldozatul, a nőautós meg vidáman továbbrobog, észre sem véve a véres eseményeket. A közlekedési szakértő azonnal megbánta ezt a mondatot, amikor a be-

szélgetőtársa és a riporternő nekirontott, s végül úgy járt le a műsoridő, hogy ő kénytelen volt nőgyűlölő agresszorként távozni a képernyőről.

Ez a nő biztosan tudja, bárhol, a társadalom bármely területén a nők alkalmassabbak a feladatokra, a lényegesen pozitívabb világszemléletükből adódóan pedig hasznosabbak is. Minden olyan esetben, amikor egy férfi sikeres, valamiféle nemi összeesküvést feltételez, s a siker útját végignézve elhullott, lekaszabolt női tetemeket lát, akik vagy mint rivális lettek megcsonkítva, vagy mint a férfiak szerelmei, akik éveket áldoztak föl, legtöbbször a legszebb éveiket ennek a férfinak az életambíciójáért. Látja ezt a diadalmenetet, ahol a hím lohol elől, s elmaradnak mellette a zokogó, megbántott szerelmek, akiknek végül a szűnni nem akaró fájdalom következtében a karrierjük is megroppan. Ezek a nők látszatra eszmei okokból, de valójában a saját párkapcsolati kudarcuk miatt megvetnek minden, az ő életüktől eltérő női életmodellt. A gyermekét nevelő anya képe számukra a férfiközpontú társadalom cégére. A madonna gyermekével típusú festményektől kifordul a gyomruk. Ezért kerülnek a katolikus istentiszteleteket, mert a templomi képektől végighánynak a padokat és a követ. Gyűlölnek ezt az anyaságot és családi meghittséget reklámozó, érzélgős vallást. Emlékeznek gyerekkorukból arra a lesújtó információra, hogy a Jézuska fiú. Abban a pillanatban megroppant valami a szívükben. Bár a szeplőtelen fogantatás tetszik nekik. Legszívesebben ők is így esnének teherbe, vagy egy tabletával szájon át, s ha ez megvalósulhatna, végre levághatnák az összes férfi nemi szervét. Az apjukkal kezdenék, aki egész gyerekkorukban minden gátlástól mentesen meztelen flangált a lakásba, aztán jöhetnének a többiek, az első férfi az életükben, meg a második, s így sorban az összes. Ezek a nők a saját függetlenségükre úgy tekintenek, mint az emberi fejlődés csúcsmoделljére, a darwini teremtéstörténet végállomására, aminek kifejlesztésére évezredekre volt szükség. Ha a világ tovább halad ezen az úton, olvastam valahol a neten, majd lesz új történetírás is, ami ennek a fejlődésnek a szemszögéből vizsgálja a világ változásait. Végre kiiktatódik az osztályharc, meg a fajok küzdelme, meg a politikai érdekcsoportok birkózása, amit a férfitársadalom csak azért talált ki, hogy elfedje, a világ történelme nem más, mint a nők küzdelme a felszabadulásukért, majd mikor ezt sikerre vitték, végül a világ fölötti hatalom megszerzéséért. Én ezt az életmodellt nem akartam követni. Nem akarta követni. Mint ahogy az egyedülletben maradt nők többsége is csak jobb híján választotta, bár tulajdonképpen örülni lehet, hogy volt mit választaniuk.

Kézenfekvő, de valójában mégsem érthető, hogy az ember mért választja ezt a szokványos utat, amikor pontosan látja, hogy bizonyos futamidő után mennyire szétzülnek ezek a kapcsolatok. Elég csak a szülőkre nézni, vagy a szülők ismerőseire, a rokonokra vagy a tanárookra. Egy idő után szinte minden házasság a kölcsönös gyűlöletre épült, mintha ez a negatív érzés mindennél erősebb kohéziót alkotna két ember között. Egyik fél sem meri kockáztatni, hogy kilép ebből az érzelmi kötésből és korántsem anyagi okok miatt. Még akkor sem, ha arra hivatkoztak, hogy miképpen lehetne

ebből a lakásból két tisztességeset kihozni. És nem is a gyerekek miatt, mert mikor a gyerekek már rég elköltöztek, és mindenki azt hiszi, most ez a pár szétszalad a világ ellenkező sarkába, akkor is együtt maradnak. Nem, egyetlen szokványos indoklás sem helytálló. Nem félnek az anyagi tönkremeneteltől, vagy, hogy egy életre megromlik a kapcsolatuk a gyerekeikkel, egyszerűen a gyűlölettel képtelenek szakítani. Rettegnek, hogy milyen a világ, ha megszűnik ez a napi, minden apró életműködésre kiterjedő érzelem. Ahogyan a világ dolgai elől menekül valaki a betegségtudatba, holott már régen semmi orvosilag kimutatható gondja nincs se a gerincével, se a gyomrával, a psziché mégis legyártja a fájdalmakat, a házaspár-rok így menekülnek az egész életre biztonságot nyújtó gyűlöletbe. Ennek aztán furcsamód az a következménye, hogy korántsem azok a párok mennek szét, akik szívük szerint, ha nem ütközne törvénybe, már egy kanál vízben megfojtják egymást, inkább azok, akikben maradt némi szeretet a másik iránt. Ez a szeretet teszi lehetővé, hogy elhagyjuk a másikat, hogy megértsük a másik új érzelmi felhevülését, szemben a gyűlölettel, ami olyan, mint egy vaskaloda, hiába is akarnánk menekülni belőle, nem ereszt. S ha valaki mégis próbálkozik, alighogy kikukkant ebből a kuckóból, rémülten rohan vissza, nem tud megbirkózni a boldogsággal, azzal, hogy a világ újra otthonossá válik, s hogy képes megint szeretni, még azt a nőt is, akit elhagyott, akinek a nevéhez, s a vele együtt töltött évekhez annyi sérelem és fájdalom kötődik.

Ezt láttuk magunk körül, s hogy a felszíni hivatalos kapcsolatok mögött egy szövényes titkos kapcsolati háló van, amiben a legkülönbözőbb komponensek kapcsolódhattak egymáshoz, és nyújthattak egymásnak testi vagy lelki örömet. Amikor valaki különös politikai vagy gazdasági érdekkötődést sejt egy-egy nehezen magyarázható esemény mögött, vagy a zsidók, az arabok, a hit gyülekezete vagy az unitáriusok érdekközösségét, legtöbbször egyszerű szexuális működés van vagy épp annak a hiánya. Persze minden gyerek azt gondolja, hogy a promiszkuitásnak ebben a visszataszító hálózatában az ő szülei nincsenek benne, hogy biztos csak a színészek élnek így, a híres énekesek, meg a festők és az írók, s néhányan, akik szintén művészek akartak lenni, de tehetségtelenek voltak, s csak az életmód terén tudnak ezekkel az emberekkel azonos szintre kerülni. Holott senki sem maradhat ki, legfeljebb a külső és belső adottságaik miatt teljesen esélytelen férfiak, akiknek egy nőt összeszedni is véletlen szerencse volt. Olyan kivételes pillanatban történt ez, amikor egy jól kinéző férfiban az a nő csalódott, s elhatározta, hogy bosszúból s persze a biztonság, a sírig tartó hűség miatt egy reménytelen alakkal köti össze az életét. Ez a reménytelen alak tényleg olyan volt, hogy ostorral sem lehetett volna kihajtani a házasságból. Persze ő is csorgatta a nyálát más nők után, csak ezek a más nők, ha ezt a nyálcsorgást megérezték, elundorodtak a férfitől, s némiképp önmaguktól is, akik révén ez a reakció, nevezzük nevén, pavlovi reflex kiváltódott.

Nem, senki nem maradhatott ki belőle, s mikor az anya már az apa halála után elmeséli, hogy ki mindenkiel volt viszonya, a gyerek irtózni kezd saját szüleitől, először az anyjától, aztán amiatt, amit a keresztanyja mesélt, mert a családban vala-

ki mindig fontosnak tartja, hogy utólag olyan dolgokat is elkottyintson, amiről éppenséggel jobb volna nem tudni. Szóval a keresztanyjától hallottak miatt az apjától is, és általában az öregektől, akik így éltek. Nem is az fájt, hogy megjelent előtte egy másik férfi és az anyja olyan közelségben, ahogy még az apjával sem látta volna szívesen, hanem, mert azt élte meg, hogy minden, ami körülvette, valójában csak díszlet volt. A nyaralások, a vidám születésnapok és karácsonyok, hogy ez mind merő hazugság volt, a gyerekek számára készült szemfényvesztés. Mintha egy színház lett volna az egész gyerekkora, merthogy az igazi élet a színpalak mögött zajlott, s ott, abban a titkos térben mások tartoztak egymáshoz, mint a felszínen.

Megismerve a valóságot, most már látta a fényképeken is azokat a kényszeredett ünnepi mosolyokat, s megértette, hogy miért volt annyira üres és semmitmondó minden családi összejövetel, miért beszélgettek értelmetlen dolgokról, az olcsó rak-táráruházak aktuális kínálatáról például, vagy az ételek összetételéről és elkészítésük módjáról, a tévében épp zajló tehetségkutató műsor szereplőinek nyerési esélyeiről. Valójában mindenki, a gyerekeken kívül, arra várt, hogy végre elmúljanak ezek a boldognak látszó napok, és elkezdődjenek a normál hétköznapok, amikor a munkára és egyéb fontos elfoglaltságra hivatkozva végre találkozhatnak azzal, akit igazán szeretnek.

A leggyűlöletesebb biztos a karácsony lehet, amit én mindig is a legjobban szerettem, már a készülődést is, azt a hónapot, amikor hetente meggyullad egy újabb gyertya, s a gyerekeknek lehet mesélni mindenféle történeteket a Jézuskáról, énekelni azokat a dalokat, amelyek a gyerekek hangján tényleg hoznak valami fényt ebbe a fénytelen hónapba. A karácsony, az lehet a legszörnyűbb ünnep, hisz ilyenkor majdnem egy hétig nem láthatják egymást, ezzel szemben mindenkivel együtt kell lenniük, akikkel egyáltalán nem akarnának, nem elég a megvetett férj vagy feleség, még ott vannak a megvetett férj vagy feleség hozzátartozói, a szülei és a testvére és sorolhatnám, a nagyszülei például, ha még éltek.

Nehéz megérteni, miért kezd el az ember egy olyat, amiről tudja, hogy eleve bukásra van ítéelve, miből fakad ez a kényszer, egyszerű mintakövetés vagy genetikai eredetű. Miképpen tudja elhíttetni magával mindenki, hogy az övé más lesz, hogy lehet másképp csinálni, holott se eddig, se ezt követően ez még senkinek nem sikerült. Egy bizonyos futamidő után vagy a férfi vagy a nő kimondja azt a mondatot, hogy én láttam, mi zajlik körülöttem, de biztos voltam benne, hogy lehet másképp csinálni, hogy mivelünk ez nem fog megtörténni. Én hittem ebben, mondja a nő, akár én is mondhatnám, ahogyan mindenki, ahogyan ő is mondta akkor. Ő is a másképpent akarta, az neki sem kellett, ami a szüleivel volt.

Az apa a honvédség alkalmazásában. Az anyja a 12-es postahivatal hírlapelosztójában dolgozott. Hajnalban ment, alig aludt, mert az apa éjszakáig cirkuszolt, amikor hazajött szolgálatból. A könnyebb munka miatt választotta ezt az állást. Nem akarta egy gyárban tönkretenni a szervezetét, s pláne nem akart vidékre visszamenni, ahonét való volt, s visszailleszkedni a földművelés rendszerébe. De úgy tűnik, mégis jobb

lett volna a testet szétnyúni, mint a honvédség kötelékét választani, ahol felettesek sora és beosztottak serege vette körül, s persze rengeteg felelősség, fegyverek, titkos hírszerzési eszközök, s állandó fegyelem. Az alkoholt sem lehetett elkerülni, a felettesek is így tompították az ő feletteseik és a felelősség miatti feszültségüket. A gyerek félt ettől a kocsmaszagot gőzölgő apától, ahogyan az anya is. Nem mert megsimogatni a gyereket, mikor az apa látta, mert az apa azt mondta, hogy a gyereket is jobban szereted, mint engem és nekirontott a postai alkalmazottnak. Nem, ez az anya csak szemmel mert szeretni a gyereket, a szemmel szeretés meg egy kisgyerekeknek pont olyan, mintha nem szeretnék. Arra gondolt, szégyellte, hogy arra, hogy megöli a férfit, s akkor az anya szeretheti. Nem, ő sem akart ilyet, ilyen családot.

Azt hittem, lehet másképp. Mindennap kimondja valaki ezt a mondatot, s hogy én is megtehettem volna, amit a házastárs, mint kiderült, már többször megtett, de én nem akartam azt csinálni, amit mindenki, hogy alighogy felülnek hétfő reggel a buszra, már megy az sms annak a nőnek vagy férfinak, aki szintén felült a buszra, hogy na, végre elmúlt a hétvége, jöhet a mi időnk, hogy mennyire hiányzott, mennyire szereti, s milyen rettenetesen nehéz nélküle. Azt hittem, lehet másképp, mondja, és elsírja magát. Amíg az ember tényleg azt hiszi, ő másképp csinálja, addig mond mindenfélét a barátnőjének, ha a barátnője áll elé ezzel a mondattal. Ne vedd annyira magadra, mondja a barátnő, mindenkivel előfordul, és azért nem omlik össze a világ. Persze az azt hittem mondatot mondó barátnő épp azt élte meg, hogy pontosan a világ omlott össze. Az a világ, amit olyan gondosan felépített, a születésnap torták, a közös vacsorák, az a gondosság, ahogyan egy ruhát megvett a gyerekének, az az öröm, ahogyan erre a családra, ami az övé volt, rá tudott nézni. Mióta, kérdezte a másik barátnő, a Normafánál sétáltak, kicsit fúj a szél, de nem volt hideg, majd beülnek egy teára a síházba, ha már elég volt a kintlétből. Hogyhogy mióta? Mióta tart? Erre a nő mondott egy dátumot, amire a barátnő ösztönből rávágta, hogy én láttam őt már régebben is egy nővel, a háztartási boltba mentek be a körúton és egy ilyen boltba akárkivel, mondjuk egy munkatárssal, nem megy be az ember. Milyen régen, kérdezi akkor a barátnő, aki persze lehettem volna én is, aki persze lehetett volna ő is, s elhangzik egy olyan dátum, ami korábban volt, mint amiről a férfi beszélt, mert a házasságtörő férfiak soha nem vallják be, hogy a szerelmi viszonyuk valójában mikortól van. Annyira hozzá vannak szokva a hazugsághoz, hogy amikor igazat akarnak mondani, még akkor is hazudnak kicsit, minimum az időpontban. Akkor aztán hazamegy a nő és mondja a férfinak, hogy a barátnője már akkor látta. A férfi nem tagad, hanem szidja a nőt, és általában a nőket, akik csak arra várnak, hogy rosszat tegyenek valamelyik barátnőjüknek, s persze nem gondol bele, hogy igaz, mehetett volna azzal a nővel is, de akkor épp egy munkatársnőjével volt a háztartási boltban, mert a cégnél minden kifogyott, s gondolta, segít cipekedni.

A feleség nézi a gyalázkodó férfit, nem is hallja, amit mond, mert épp visszagondol, hogy úristen, akkor már az az út is, amikor még olyan boldog volt, hogy láthat egy különleges várost, például Barcelonát, s majdnem elsírta magát, amikor a Park Güellben

sétáltak, hogy mennyire boldog, mert épp ott van, ahol annyira szeretett volna mindig is. Készült fénykép. Egy fiatal párt kértek meg, hogy kattintsa le őket háttérben azzal a sok-sok játékos formával, amit az a megszállott építész kitalált, színes mozaikok, ide-oda dőlő falak, mintha élőlény volna körülöttük. Még beszéltek is róla, gyalog mentek le a városba, biztos ez a fiatal pár örül, hogy láthat egy idősebb párt, akik még ennyire szeretik egymást, mert úgy gondolta, hogy fényképezés közben ez biztosan feltűnt nekik. A városközpontba értek, az útikönyv írta, hogy van ott egy különleges piac. Vettek valami furcsa gyümölcsöt, nem tudták megjegyezni a nevét, és nevettek, mert piros lé fröccsent ki belőle, amikor beleharaptak.

Olyan vidám volt akkor minden, abban a vidám és színes városban. Milyen furcsa arra gondolni, hogy amíg nem tudta, mennyire gondtalan volt az élete, hogy miért is jött el az a pillanat, amikor megtudta, hogy miképpen lehet az, hogy egy perccel azelőtt még minden a lehető legnagyobb rendben volt, s egyetlen információ az egészset romba dönti.

Szóval már az út is, mondta a férfinak, ennek a jegyében zajlott, hogy te nem a fejed szellőztetni mentél el, hogy neked kell ez a kis magányos séta, hisz te is nyaralsz, hanem felhívtad azt a bűdös kurvát. Meglepődött a szóhasználatán, nem szokott így beszélni senkiről, s nevetségesnek tartotta, amikor például filmekben elhangzik ez a mondat. A férfi nem szól semmit, de az arcára van írva, hogy persze, ez pont így történt. A barátnőtől származó információ most pontosította a külső kapcsolatot kezdetét. Persze, ez sem volt pontos, hisz a barátnő nem azt a pillanatot látta, ha épp tényleg őket látta volna együtt, nem azt, amikor egymásra találtak, hanem hónapokkal, sőt, majd egy évvel később. A kapcsolat elején még nagyon ügyeltek, nehogy valaki észrevegye őket, de a szerelem épp olyan mély volt a legtitikosabb időszakban is, mint később, s így valójában, már egy korábbi utazás, születésnap, házassági évforduló is ennek az égése alatt zajlott, csak arról nincs megfigyelés, s ami nem látszik az valójában nincsen, legfeljebb csak, mint lehetőség, ahogyan más lehetőségek is.

A nőnek szüksége volt, ahogyan nekem is szükségem volt, hogy elmondja a barátnőinek, nem tudta magában megoldani ezt az egészet. Néhány nap múlva egy újabb barátnővel találkozott, neki is elmondta az azt hittem, lehet másképp mondattal kezdődő történetet. Ez a barátnő ugyan nem látta a férfit, aki lehetne az én férjem is, de meg van róla győződve, hogy ha most történt meg az, hogy megtalálta a párját, akkor nem szabad visszatartani, ha mégsem az a másik nő a párja, akkor úgyis visszajön, ha meg az a párja, akkor meg úgysem lehet marasztalni. Csak egy negyedik barátnő mondja, hogy azért tegyen érte, hogy ne omoljon össze ez a kapcsolat, s hogy ő mennyire szereti mindkettőjüket, és biztos még meg lehet javítani. Azért mondta, mert meg volt győződve róla, hogy ő jól csinálja, vagyis amit nem, azt folyamatosan javítja és lám, mennyire egészben vannak a férjével. Pedig ezt valójában nem is lehet jól vagy rosszul csinálni. Ha szeretnek, jól csinálod, ha meg nem szeretnek, nem tudod csak rosszul, a jó is csak rossz. Felesleges, amikor a szemedre vetik, mi mindent rontottál

el, holott csinálhattad volna másképp is. Felesleges még utoljára megalázni egy elhagyott nőt, mert minden rossz csak azért van felsorolva, hogy csillapítsa a férfi lelkiismeret-furdalását, s ha még szeretné a feleségét épp annyi jót, ha nem többet tudna felsorolni, de most a jó előhozatala nem állt érdekében.

Elkezdtem. Elkezdte, mert el kellett kezdeni, ha ezt az életutat választja az ember, s azzal kell elkezdni, aki ott van. Nincs olyan, hogy válogatok, meg várom az igazit. Olyan, hogy igazi nincs, csak olyan van, hogy az, aki ott van. Bár akkor ezt senki nem gondolja így, senki nem tudja az életét húszévesen törvényszerűségnek, szükségszerűségnek látni, csak olyannak, ami kizárólag vele történhet meg. És boldog, hogy megtörténik, és biztos abban, hogy nem egy rossz folyamatnak a kezdőpontján áll, hanem épp ellenkezőleg, valami nagyon jónak, mert a dolgok attól lesznek ilyenek vagy olyanok, hogy mi miképpen viszonyulunk hozzájuk, mert igenis képesek vagyunk a körülöttünk lévő világot alakítani.

Azok, akik nem indultak el ezen az úton, s az igaziról beszélnek, hogy ők nem fogják beérni egy kompromisszumos megoldással, egy olyan férfival, akinek csak annyi az erénye, hogy megfelelő időben volt a megfelelő helyen, tulajdonképpen csak azért teszik, mert nem hajlandók feláldozni a szabadságukat egy párkapcsolat oltárán. Mert meg vannak győződve arról, hogy egy ilyen döntés nem lehet más, csak áldozat. Az igaziról szóló szövegeket valójában az önzés diktálja. Persze ezek a nők lesznek azok, akik harmincötévesen pánikszzerűen csapnak le a gyanútlan, épp a közelükbe kerülő férfire, hogy szerelem, meg veled mennyire különleges, ami köztünk van, az nem olyan, mint mások között, hogy tényleg megváltozott a világ, mióta vagy, most összeállt, ami eddig darabokban, minden tört rész a helyére került, s most biztos olyan kislánynak gondolod, amit mondok, de én tényleg ezt élem meg, mondják annak az öregedő, hiú férfinak, aki már nem reménykedett benne, hogy valakinek, pláne a feleségénél jelentősen fiatalabb nőnek rátéved a tekintete, holott ezek a nők is csak gyereket akarnak, s kiöregedtek abból a korosztályból, hogy az egyedülálló férfiak közül választhassanak. Az ő korosztályuk számára ilyen férfiak nem léteznek, vagy ha mégis, azok hát olyanok is. Szóval maradtak azok, akiket már más nők megszelídítettek, a házasságba belefáradt, az öregségtől megrémült férfiek. Közülük kell szemezgetni, nem törődve, hogy ez mekkora pusztítást jelent egy másik nő, netán néhány gyerek életében, mert ezek a nők ekkor már rettegnek, hogy végérvényesen kicsúsznak a gyermekvállalásra biológiailag adott időből.

Akkor, amikor válogathattak, soha nem érezték ezt, mert el voltak foglalva a válogatással meg önmagukkal. Eszük ágában sem volt bevállalni egy olyan férfit, akiből azt sem lehet tudni, nem alkoholmérgezésben hal-e meg egy kocsmában, vagy a munkahelyén, öltönyben, idióta ügyek intézése közben. Nem, ők megvárták, míg ezek a férfiak kialakulnak, s akkor csaptak le rájuk. Nem érdekelte őket, hogy ebbe a férfiba már egy másik nő mennyi energiát fektetett, s hogy amit kapnak, az épp egy

másik nő műve, s egyáltalán nem a férfié. Nekik a kész termék kell, amit az örege-
déstől rettegő férfi szíves örömet odadob.

Én ezt nem akartam. Olyan akartam lenni, mint a legtöbben. Megfelelni annak az
elvárásnak, aminek meg szokás felelni. Ő ott volt és nem volt rossz választás. Nem
igaz, hogy megalkuvás, mert akkor ez egyáltalán nem annak látszott, hanem olyan-
nak, ami a legmegfelelőbb, s hogy most másképp látszik, az nem lehet annak az idő-
nek a mérlege. Ami most látszik, az a mostnak a mérlege, akkor az volt, hogy szeret-
lek és jó veled. Nem kellett több. Nem kellett a szó, meg a szó, meg a szó, mert ott
voltunk mindketten teljes testben és lélekben a szavak helyén.

Elkezdtek, ahogy minden barátunk is elkezdte, bár mi voltunk az elsők, s a barátok
döntése olyan volt, mintha a miénket modellezte volna. Ez jó érzés volt, mert ettől a
miénk olyannak látszott, hogy az az igazi, a többi csak annak a másolata. Aztán ná-
lunk is, mint a barátoknál az efféle életút ritmusának megfelelően, megjöttek a gye-
rekek is. Épp olyan lett az életünk, mint bárki másé körülöttünk. Bár azt nem vettük
észre például, hogy akinek másmilyen az élete, az már valahogy elmaradt mellő-
lünk. Ha barátnő volt, lassan-lassan kiközösítette a párokkal rendelkező csapat, hisz
egy feleség, igaz én pont nem ilyen feleség voltam, sem akarta, hogy bennmaradjon
egy időzített bomba a baráti társaságban, aki bármikor számításba jöhet a férjek
számára, hogy egy-egy veszekedést követően vigaszt nyújtsanak, hogy megértően
pislogjanak, amikor a férfi belefog a panaszáradatba a feleség önzéséről, arról a fi-
gyelmetlenségről, amivel hozzá viszonyul, hogy legfeljebb annyi a testi kontaktus
közöttük, hogy véletlen egymásnak ütköznek reggel a fürdőszobában, s hogy persze
mindent megkap, mert elvárja, hogymegkapjon, s ha az ember szóvá teszi, hogy le-
galább annyit mondhatnál, hogy de jó, hogy ezt is, meg azt is megcsináltad, akkor
azt mondja, hogy nem várt el semmit, azt az elvárást a férfi fogalmazta meg magá-
nak, s nem a nőről, hanem a férfiről szól, hogy ő akar örökösen teljesíteni, mert ez
egy ilyen férfi tulajdonság. Pedig te tényleg mennyire jól csináltad, mondja akkor ez
a barátnő a férfinak, ha véletlenül benne maradt volna a társaságban, s hogy a fele-
ség, az ő barátnője, nem is tudja, hogy milyen szerencsés ember, hogy épp ilyen fo-
gott ki, mint te. Ezt előre nem lehetett látni. Mert hát te nem csakhogy mindent a
családért, ráadásul nem is olyan vagy, hogy unalmas. Az biztos, hogy ilyen különle-
ges ember, mint te, hát százból egy fél sincs. A férfi ebben a pillanatban azt érzi,
mennyire kár, hogy nem ezt a nőt vette el, pedig egy időben még kacérkodott a le-
hetőséggel, s hogy mennyivel szerencsésebben alakult volna az élete. Ilyenkor per-
sze a férfi abbahagyja a feleség szidását, s elkezd a barátnőt dicsérni. Ezeknek a
szavaknak a következménye természetesen a testiség, amit ebben a korban már
nem védenek méteres várfalak. És ez a testi együttlét nem olyan volt, amilyeneket a
férfi az utóbbi időben otthon átélt. Nem afféle biológiailag szükséges cselekedet. Ez
pont olyan volt, mint a pornófilmekben, amiket titokban levdászt az internetről.
Minden volt benne, sikítózás, még meg is ijedt, hogy hallják mások is abban a szál-

lodában, ahol az esemény történt, meg hát olyan intenzitás a nő részéről, amilyen-nel a férfi még soha nem találkozott. Ebben persze a nő részéről volt egy kis színjáték, de őszinteség is, mert nagyon hosszú ideje nem volt kapcsolata, s a férfiből ki-robbanó hevesség őt is, önmaga számára is szokatlan lendületbe hozta. Amikor a férfi kérdezte, hogy jó volt-e neki, azt mondta, hogy nem vetted észre? De, de, ma-kogott a férfi, s a nő mondta, hogy háromszor. Itt egy kicsit csúsztatott, mert valójá-ban egyszer, s amikor a férfi bennmaradt, akkor sem volt rossz, de csak annyi. A férfi úgy csinált, mintha ez nála mindennapos lenne, aki vele együttvan, annak mi-nimum háromszor, s ha nem járna le a szoba bérleti ideje, lenne itt még negyedik, meg ötödik is.

Hát nem, ezeket a barátnőket a feleségek – akik mások voltak, mint én, mert nekem hiányoztak az elűzött barátnők, szerettem hallani, hogy mi van a mi életünkön túl a világban – hamar kiebrudalták a társaságból. Igaz, a kiűzetést néhány próbaté-tel megelőzte, aminek során össze akarták hozni egy facér férfibarátjukkal, mert meg voltak győződve, ezek ketten pont egymáshoz valók. Az akció azonban sikerte-len maradt, mert az egyedül élő barátnők akkor még ragaszkodtak, hogy maguk akarnak partnert találni és romantikus körülmények között, nem úgy, hogy ott van-nak egy társaságban és csak két magányos ember van, a barátnő és az a férfi, akit neki szántak.

Táncolnak, már ittak is, és jön akkor egy hülye lassú szám, és az az idióta férfi, valami erőltetett humorral, azt mondja, ha jól látom, mi is egy pár vagyunk, felkéri táncolni és egész idő alatt, amíg az l'm sailing megy, vagy más, a szokásosnál szintén jóval érzelmesebb szám, a befektetéseiről mesél. Olyanokat mond, hogy csak időben kell ébredni, s akkor még olcsón beszerezni nagytételben abból a papírból, ami még senkinek sem kell, s hogy ő ebben jó, hogy ezt tudja. A nő meg mondja, hogy bocs, beteg a kutyám otthon, öreg már és a cukor, szóval ennem kell adni neki, meg inzu-lint, ez tényleg olyan, hogy betáblázza az ember mindennapjait, de ő az, aki már ti-zenhárom éve velem van, nem is tudnék nem gondoskodni róla. Ja, te kutyás vagy, mondja a férfi, a dal épp oda ért, hogy to be near you, to be free, mert tudta, hogy vannak a kutyás lányok, meg a macskások. Igen, mondja erre a lány. A férfi, meg hogy mindig is jobban szerette a kutyás lányokat, mert azok másmilyenek, azért ku-tyások, mert olyan igazibbak, nem olyan kis nyávogósak, mint a macskás lányok. A lány egy pillanatra megállt, ránézett a férfira, mert örült, hogy ez a férfi tudja ezt, amit mindenki tud, hogy a kutyások azok mások, de a férfi belefogott egy olyanba, hogy vannak azok, akiknek mind a kettő van, akkor a lány mondta, hogy ne hara-gudj, sietnem kell és kilépett az ajtón, valamint jó időre a társaságból is.

Később aztán az ilyen barátnők időnként visszakerülnek a kalapba, de akkor már nem mint a társaság része, csak mint a feleség bizalmas barátnője, akivel meg lehet a problémákat beszélni, s ezért szükséges vele találkozni legalább hetente, de néha többször is. Persze ez csak alibi volt, mert a feleség valójában épp az aktuális szerelmét látogatta meg ilyenkor, s erre használta a volt barátnőt, aki elfogadta a

titkos paktumot, mert arra gondolt, hogy most megszerezheti a barátnője férjét, aki mindig is tetszett neki. Gondolta, egy ilyen alkalommal találkat beszél meg vele, a feleségtől nem kell tartani, mert az éppen egy bérelt lakásban él szexuális életet, már vette is elő a telefonját, amikor hirtelen rájött, hogy akkor kiderül, hogy a barátnője nem vele van. Csalódottan lapozgatta a noteszát, amiben volt egy lista a számításba jöhető férfiakról. Most egyet ugrott, a másodiknak küldött egy látszólag semmitmondó, de a férfi számára egyértelmű smst, hogy ugye jól vagy. Erre a férfi, aki épp egyedül volt otthon, a felesége kóruspróbán volt, aminek hátránya, hogy időnként meg kell hallgatni a fellépéseket, de olcsóbb, mint egy csomó más elfoglaltság, a kommunikációs tréning, a pszichodráma, vagy a hastánc, nem beszélve a mániákus vásárlásról. Szóval a férfi rögtön írta, hogy most van két órád, neked? Hát, a nőnek is volt.

A magányos férfiak maguktól távolodtak el a csapattól. Látták, a nők már mind le vannak fixálva, meg nem bírták, hogy örökösén olyan dolgokról beszélgettek, hogy óvoda, kirándulás, beiskolázási lehetőségek, mennyire tehetséges a gyerek számtalan sportban, művészeti ágba és csak úgy egyáltalán. Még ki sem látszanak ezek a kis vakarcsok a földből, de már megmutatkozik, hogy különlegesek, s ez a különlegesség a szülőkre is a különlegesség fényét veti, mert akárkinek nem születhet különleges gyereke. Ehhez a témához minden gyerekes szülőnek volt néhány szava, hogy miképpen emelte ki az edző, a zenetanár a sokaságból épp az ő gyereket, aztán, ha ezzel végeztek, nem győzték a gyerekeikről szóló tréfás történeteket mesélni. Annyira aranyosak ezek a gyerekek, mondogatták térdüket csapkodva, meg hogy mennyire megéri szülőnek lenni...

Tényleg olyanok voltunk, mint egy szekta tagjai, akik félszavakból is megértik egymást, s aki ezt a félszó nyelvet nem ismerte, valóban nem volt keresnivalója közöttünk. De mért találna ebben bárki is kivetnivalót. Ekörül forgott az élet, s kellett, hogy halld a másiktól, hogy az ő gyerekével is ez meg az volt, s hogy segít valami, ha hasmenés, s hogy milyen tapasztalataik vannak, amikor a kötelező orvosi ellenőrzések vannak, vagy épp az óvoda, vagy iskolaválasztás terén. Nem volt unalmas, és mindezek mögött a mondatok mögött ott volt egy csomó gyerek, akikről legfeljebb csak rosszindulatból lehetett mondani, hogy olyanok, mint a szüleik, mert még nem voltak olyanok. Azok a rossztulajdonságok, amelyekkel a szülők bőségesen rendelkeztek, csak később jöttek ki rajtuk, akkor még nem. Nem mondhatta senki, hogy ez az élet nem az igazi, mert az volt. Minden olyan dolog, amiről azt gondolhatta volna az ember, hogy mekkora marhaság, akár egy vonat alakú torta vagy a fogságtól kábán dőlöngélő állatok az állatkert kifutóiban, minden ilyen dolog mellett ott volt egy nevető gyerek, aki hálás volt azért, hogy a világban ezek a dolgok benne vannak, s hogy ő ezeket a dolgokat láthatja.

A férfiak még egy ideig jöttek, az alkohol miatt, mert a családosoknál felhalmozódott egy csomó ital. A családosok ekkor még nem ittak annyit, hisz más töltötte ki az idejüket. Később aztán mégis elszakadtak. Én tudtam, ő tudta, hogy nem jó, ha

olyanok nincsenek velünk, akik másmilyenek, ráadásul azok, akik a legmélyebben kötődtek a velem élő férfihez. Neki kellett volna, hogy maradjanak, de nem volt képes megkötni őket. Olyanokká lettek ezek a barátságok, mint a betonjárda, mondta egyszer, amiből kilopták a munkások a cementet, lassan szétporladtak. Kellenek, mondtam neki. Ő meg, hogy a munkája mellett nem tud két baráti kapcsolatot tartani. Vagy a családosok vagy a többiek, s mivel ő családos, egyértelmű, hogy a többiek vesznek el. Mondtam neki, hogy tehetett volna értük, én akartam, hogy tegyen, de tudtam, hogy tulajdonképpen nem miatta volt, hogy ezek a férfiak elszakadtak, hanem mert a családnélküliek nem voltak képesek még alkohol mellett sem elviselni a családi életet, s az azzal járó rend- és csend-rendeleteket. Nehogymár egy hülyegyerek miatt kelljen ezt vagy azt csinálni, mondogatták, mikor vendégség után beültek a kocsmába. Aztán a közös témák is kikoptak, hisz a családosokkal egészen más történet, mint a családnélküliekkel. A nőpiacon portyázó férfiak el sem tudták képzelni, hogyan lehet éveken keresztül ugyanazzal a nővel lefeküdni. A családosok meg erkölcsi bátyiák mögé vonultak, amikor az aktuális hódításokról hallottak, hogy mennyire gusztustalan így váltogatni a nőket, s hogy senkiért nem vállalni felelősséget, meg hogy kicseszés is hitegetni egy nőt, össze-vissza hazudozni neki a szerelemről, holott csak egy cél van: a közösülés. És ebben volt némi igazság. Sokan estek áldozatául egy-egy házasságot egyáltalán nem akaró férfinak, adták oda a legszebb éveiket, mert azt hitték, nekik sikerül megtörni ezt a férfit, s mire észrevették, hogy nem, már rég késő volt.

Egy idő után csak a hasonlók maradtak meg. Mindenki olyan volt, mint mi. Épp azt csinálták, épp azokkal a gondokkal küzdöttek. Könnyű volt velük együtt lenni, mert a közös élethelyzet képezi a megértés alapját. Mindegy, hogy ki mit dolgozott, milyen ember volt, egy hajóban eveztünk. Közös kirándulások, nyaralások, családi ünnepek. Belövell a tej, ezzel kezdtük, aztán babakocsi, papírpelenka, sárgarépapép, hasmenés, védőoltások, óvoda, mikulásnap, iskola, bábszínház, zeneiskola, síedzés, tanítónéni, úszásoktatás, húsvét, karácsony, születésnap, torta, ajándékok, logopédus, gyermekbetegségek, fogszabályzó, ki csinálja jobban, mindenki jobban csinálja, mindenki rosszabbul csinálja, nagymama, nagyapa, szavalóverseny, másik iskola, főzés, a dédi beteg, a dédi meghalt. Velem lesz az ágyam a mennyországban? Nem lesz veled.

Ahogy meglettek a gyerekek, a szülők is, a szülei is visszalopakodtak az életünkbe. Megjelentek a családi rendezvényeken, elengedhetetlen szereplői lettek az efféle összejöveteleknek. Az ő nevetésük is része lett a gyerekekkel való közös kacagásnak, amikor valamelyik ajándékot kinyitották, s épp az volt a csomagban, amire annyira vágytak. Megkérdezték, mikor mit csinálunk, és naptárt vettek elő, ahová beírták, mikor tartózkodunk otthon, mikor hová utazunk, bejelöltek időpontokat, amelyek az ő napjaik lettek a gyerekekkel. Az éves családi naptárba ők is belekerültek. Alkalmat találtak arra, hogy jelezzék, mikor értenek egyet azzal, amit teszünk,

mikor gondolják, hogy másképpen kéne, hogyan kéne öltöztetnünk a gyereket, mennyire felelőtlenek vagyunk, ha... És akkor olyan mondatok jöttek, amelyeket én már gyerekként megismertem, s volt idő, amikor ezektől a mondatoktól szinte felrobbantam, de most nem.

Nem érezte. Nem éreztem, hogy ezeket a mondatokat ki kéne iktatni az életünk-ből, olyan megszokottak voltak. Nem gondoltam, hogy ezeken a mondatokon keresztül olyan mélyre ázalognak az életünkben, ahol a jelenlétük már károsan hat. Örültem, hogy vannak. Én akartam így. Kell, hogy egy gyereknek legyenek nagyszülei, és nekik voltak, mert megélték ezt az életkort, sőt, jó erőben voltak. Nem is lehetett gondolni, hogy az ő erőnlétüknek, ennek a számomra még mindig félelmetesnek látszó erőnlétüknek is az lesz a vége, mint minden erőnlétnek, hogy megszűnik létezni. Honnét is lehetett volna tudni? Pláne azt, hogy mikor.

Mindezen túl szükség is volt arra, hogy időnként vigyázzanak. Az ő oldaláról nagyszülőkre nem számíhattunk. Az apa már korábban ki lett iktatva a családból. Megtörtént, amit annyiszor elképzelt, de megtenni addig nem mert. Egy veszekedés során, épp a kezében volt a kenyérvágókés. Nem vágott neki senki, ha éhes volt, neki kellett vágnia és most éppen éhes volt. A kamaszok, főleg a fiúk, mindig éhesek. Az apa ütötte az anyát, ő meg hirtelen elfordult a kenyértől a dulakodó pár felé és végbevitte azt a mozdulatot, amiről aztán a tárgyaláson azt mondta az ügyvéd, hogy hirtelen felindulás, meg tulajdonképpen nem is volt beszámítható. Holott egy évek óta tervezett cselekedet volt, bár amíg nem történt meg, ő sem gondolta, hogy meg fog történni. Felmentették. Gyerek volt. Visszakerült az iskolába, és hallgatott arról, ami történt. Úgy csinált, mintha ez nem lett volna, holott nem hiszem, hogy ilyet egy életre ki lehet törölni az emlékezetből, hogy létezik az agyban egy ilyen önvédelmi funkció. Az apa nem halt meg, ez volt a szerencséje, de elköltözött, s most azt sem lehetett tudni, él-e még. Az anya meg nem volt olyan állapotban, hogy két gyerek. A sajátjához sem tudott viszonyulni, hiába került ki az apa a képből, elszokott a sok bántalmazás és napi szintű rettegés során, hogy gyereket szeressen.

Maradt az apu meg az anyu, hogy így lehetőség legyen, hogy a férjemmel együtt tölthessek egy-egy estét, hogy ezekkel a velünk történő élményekkel gazdagítsuk a kapcsolatunkat. Nem lehet mindig külön, hogy én a gyerekekkel, ő meg a munkában, s ha együtt, akkor is ott van az a gond, hogy nekünk a gyerekekkel van dolgunk, s hogy semmi más ne szűrődjön be az életünkbe, csak az, ami a gyerekek révén beszűrődik, meg a tévé, amire legtöbbször oda se tudtunk figyelni. Nem eshetünk abba a hibába, amibe a szüleim, hogy a gyerek volt az összekötő anyag a házasságukban, s amikor az a gyerek kilépett onnan, maradt a nagy semmi, fogalmuk sem volt, hogy mit kezdjenek egymással, már egymás nevét sem mondták ki évtizedek óta, csak úgy beszéltek egymásról, hogy anyu, meg apu.

Annyi jövedelem nem volt, hogy családon kívüli segítség, meg minek is, ha ott voltak ők, ingyen. Legalább elmélyül a kapcsolatuk az unokáikkal, s a gyerekek már egész kicsi korban megtanulják, hogy alkalmazkodni kell másokhoz is, nem csak a

szülőkhöz. Azt gondoltam, ha velük vannak, akkor annak a rendnek kell megfelelniük, amit a nagyszülők szabnak. Ők azt várják el, amit akarnak elvárni, s ennek fejében ők is elfogadják, hogy mi mit várunk el, s nem ütik bele az orrukát a gyereknevelésbe, hogy én ezt, amikor te kicsi voltál, másképp csináltam, mert épp annak a másképpcsinálásnak lett az eredménye az a sok-sok félelem és szorongás, ami a mai napig bennem van, aminek némiképp áldozatul esett az életem.

Szükség volt rájuk, s ez a szükség már elfeledtette az emberrel, hogy a házasság elején hol jelölte ki a határokat, hogy eddig szólhattok bele az életünkbe, és a férjemről vagy jót, vagy egy szó se legyen, különben évszám nem fogunk találkozni. Mert ez a határmegvonás különben megtörtént, s a szülők el is fogadták. Innétől diplomatikusan viselkedtek és türelmesen várták a pillanatot, amikor végre újra helyzetbe kerülhetnek, s tevőlegesen is árthatnak. Addig legfeljebb alattomosan pusztították a köztünk lévő kapcsolatot, nyíltan tartózkodtak minden bíráló megjegyzéstől, leginkább hallgattak mindenről, gyűjtötték az erőt a visszavágásra. Mi mást tehettek volna?

Vártak, mert nem tudták elfogadni, hogy az élet immáron nem róluk szól. A munkahelyen, ahol addig a napig nélkülözhetetlennek látszottak, megköszönték az addigi munkájukat, szerveztek egy kis összejövetelt, még ajándék is volt, egy szép váza, herendi vagy Zsolnay, ami mindig emlékeztetni fogja őket arra, hogy mennyire fontosak voltak egykor, aztán ezzel az emlékekkel együtt nyugdíjba küldték őket. Mondták persze, hogy mindig számítanak majd rájuk, azt a felgyülemlett tudást és tapasztalatot nem is tudnák nélkülözni, de hamarosan kiderült, hogy nem, inkább zavaró, amikor azon a két délelőttön bemennek, valójában mindenfajta juttatás nélkül, leszámítva a kávé meg egy-két pohár ásványvizet, ha nagyon meleg volt. A fiatal kollégák már alig várják, hogy elmenjenek, mert iszonyú lassan beszélnek, ráadásul minden megjegyzésüket egy régi történettel próbálják színeztetni. S hiába mondják a fiatal kollégák, hogy persze, hogy értem, Laci bácsi, ha épp lacibácsinak hívták az illetőt, a magyarázat nem maradt abba, mert a magyarázó csak akkor érezte kielégítettnek magát, ha a tervezett összes mondatot elmondja. Végül persze ők is belátták, hogy az új technikai eszközök, illetve a régin történt fejlesztések nem teszik lehetővé a munkavégzést és inkább nem mentek tovább. Még az idegennyelv-tudásuk is elavult, mert az internetes levelezésben nevetségessé váltak az ő általuk valaha begyakorlott formulák, s csak annyit mondtak a kollégák, hogy ne szarakodjunk ilyen tiszteletkörökkel, hogy megszólítás meg kacifántos köszönő és zárómondatok, mert ez senkit nem érdekel, ennél gyorsabban mozog a világ. Amíg mi a best regardson vagy a best wichesen gondolkodunk, hogy ez esetben melyik a megfelelőbb, addigra a konkurencia már lekörözi a céget. Elég, hogy hello, meg a végén egy thanks. Amikor ezt a felvilágosításba burkolt helyreutasítást kapták a fiatalabb kollégáktól, elhagyták örökre a valahai munkahelyet, s onnantól minden baráti összejövetelen hosszasan meséltek arról, hogy az ő értékeik, amiket persze soha nem tudtak megfogalmazni, hogy mik, mennyire kikoptak a világból. Felépítettek egy

nagy eszmerendszert, hogy mennyire megmutatkozik a különbség a mai leromlott élet és az ő valahai, az ő fiatalságukat jellemző atlantiszi életforma között. Ahogy távolodtak, s egyre kevesebbet értettek a körülöttük lévő világ működéséből, annál inkább szépült az ő világuk, s lett végérvényesen sötét az, amibe a világ mára jutott. Mint minden előregedő korosztályban, mióta világ a világ, bennük is kialakult az a felsőbbrendűségi érzés, ami a saját életüket, a most futó életek fölé emeli. Ezt az érzést nem más, mint a világból való kikopásuk generálta, s tulajdonképpen csak a hallással végződhet be, hogy átadja a helyét az újabb hasonlóan gondolkodó öregeknek, akik persze valaha megfogadták, hogy ők aztán teljesen másnyenyek lesznek, a korral és nem az életkorral fognak haladni, de a törvényszerű folyamat őket is romlásról, vészről, a világ ellehetetlenüléséről károgó prófétákká teszi.

A szülőknek nem maradt más terület a hatalmuk, az élethez való makacs ragaszkodásuk megélésére, mint a gyerekeik. És amikor megszülettek az unokák, mint valami nyirok, átjárták újra az életünket, hogy utolsó erejükkel még tönkretegyék azt, amit tönkre tudnak. Persze, egy gyerek soha nem tudna ilyen szemmel nézni a szüleire, hogy tönkretevéők. Ez az egész akkor, amikor történik, egyáltalán nem szembeötlő. Olyan, mint egy alattomos betegség, ami titokban foglalja el a szervezetet, s mire egy vizsgálaton észlelik a jelenlétét... Pontosabban valami egészen mást észleltek, csak ha már emiatt, egy bélelzáródás például, készül egy ultrahangos felvétel, akkor már nem tehet úgy az orvos, hogy nem vet egy pillantást a belső szervekre, s ott észleli az elváltozást a mellékvesén például, s hogy jó volna egy kicsit jobban megnézni. A jobbanmegnézés következtében kiderül, hogy bizony a daganat beledöntött a vénába, s a beteg sejtek már belekerültek a véráramba, s a betegségüket szerteszállították az egész testen, mindenütt ott vannak, tulajdonképpen kár is a műtét. Jó, felnyitják, ha annyira akarják, de csak azért, hogy a beteg azt higgye, valamit tettek a gyógyulása érdekében.

Jóval később rajzolódom ki előttem, hogy mi zajlik. Valójában nem tettek mást, csak kerülték, hogy rólam, az életünkről bármi jót mondjanak. Nem direkt, mondták volna, ha rákérdezek, hanem mert ők olyanok, hogy nem dicsérgetősek, őket sem kell dicsérgetni, meg minek arról elmondani, hogy jó, ami persze, hogy jó. Az ember nem is tudja, milyen mélyen benne van a gondolkodásában, hogy várja a szülők elismerését. És a jelenlétükkel ennek az elismerésnek a várása fokozódott. Azt hinni, óriási összecsapások teszik tönkre az életünket, pedig nem. Elég csak az, hogy egy közös ebéd során a szülőktől egy elismerő mondat sem hangzik el az ebédet illetően, legfeljebb olyan, hogy jó ez a galuska, de én egy kicsit keményebbre szoktam gyúrni a tésztát, vagy, hogy finom ez a csokitorta, de én szoktam belerakni kis gyümölcsdarabkákat, attól még könnyebb és üdőbb lesz, ad neki egy kis savanykás ízt. S ha legközelebb belekerültek a tortába a gyümölcsdarabok, akkor vagy nem esett szó a tortáról vagy csak annyi, hogy jól eláztatták a tésztáját a gyümölcsök.

Le kellett volna állítanom, ha észlelem. Ha észleli. De nem észlelte. Nem észleltem, mert minden „a családnak így jobb” céljába volt csomagolva. Ahogyan én is

egyre inkább csak azt láttam, ahogy én jobbnak láttam, hogy mi legyen a gyerekekkel. Nem gondoltam, hogy az ő akaratával is számolnom kell. Én is leszámoltam a magam akaratával, egy közös akarat érdekében, s akkor ez neki ugyanígy kutyakötelessége. Szükségtelennek tartottam, hogy vele foglalkozzak, hisz a gyerekekkel foglalkoztunk, mi más lett volna a cél.

Meg volt akkor az is, hogy a gyes után vissza kellett mennem az iskolába, két gyerek mellett újra elkezdni tanítani. Alig bírtam végigcsinálni. Biológia-kémia, hát nem az a két tantárgy, amiért a középiskolás korosztály a kezét-lábát összetöri, s persze egy csomó előkészület minden órára, nem csak az óravázlat, de a szertárban összeszedni a sok kísérleti anyagot és tárgyat és tényleg hullá voltam. Ehhez jött még, hogy az igazgató nem győzött órát látogatni. Ötvenes férfi, teljesen alkalmatlan a vezetésre, nem is értettem, mért őt választották meg. Persze a munkáltató kezében van a döntés, és akkor biztosan egy olyan párt volt hatalmon, aminek ő is oszlopos tagja volt, szemben a másik jelölttel, akit a tantestület jobbnak akart volna, de nem lehetett, mert vagy nem is volt pártkötődése, vagy az a párt, amihez volt, épp kisebbségben volt a kerületi közgyűlésben. Akkor már elkezdődött, hogy senkit nem érdekelt a szakmai hitelesség, ha nem volt mögötte megbízható párttámogatás. Ő lett, mert mögötte volt.

Nem is szólt semmit, csak mellémcsapódott a folyosón, s amikor az osztály ajtajához értem, azt mondta, hát, és itt kimondta a nevemet, persze abban a becézett formában, ahogy senki sem akarja hallani a nevét, mert senki nem akar Gabika, meg Icu-ka meg Erzsike lenni, beugranék az órára, kíváncsi vagyok, hogy megy így gyes után a mélyvízbe dobva, és beült. Én meg ott görcsöltem végig az órát, a gyes előtt alig két évet tanítottam, s az otthontöltött öt év alatt szinte mindent elfelejtettem, de legfőképp az önbizalmat veszítettem el, hogy képes vagyok lekötni harminc gyerek figyelmét. Ez az igazgatót láthatóan egyáltalán nem érdekelte, csak jött rendületlenül.

Egyszerűen nem értettem, mért csinálja, mért nem mondja meg, hogy nem akar velem, van erre a helyre egy kiváló ismerőse, hogy keressek más helyet. Csak később mondták a többiek, hogy ez a módszere, hogy a fiatalabb kolléganőkhöz közel kerülhessen, s higgyem el, van, aki ezt rögtön érti, s megteszi azt, amit az igazgató igényel. Ti is, kérdeztem vissza, pár évvel voltak idősebbek nálam, de hallgattak, rakták össze a cuccokat, ami az órához kellett. Senki nem beszél szívesen arról a kiszolgáltatottságról, ami a női alkalmazottak számára még ma is szinte elkerülhetetlen. Az ember legtöbbször észrevétlen csúszik bele a Mónikám, hoznál nekünk egy kényvet szerepkörbe, némikor a kényszerű szexuális szolgáltatásba. Persze mindezt a férfikollégákénál alacsonyabb fizetésért, ha meg netán a fizetés azonos, mert a törvények szerint nem lehet más elbírálás, akkor a férfiak biztos kapnak felmentést valami feladat alól, órakedvezményt mondvacsinált indokokkal, hogy például ő csinálja az órarendet vagy ő szervezi a színházjegyeket.

Szerencsére egy másik tanárnő is visszajött gyesről, magyar szakos volt, túl sokat olvasott és tényleg el tudta hinni, hogy nem egyszerűen munkához jutott a szá-

mára éveken keresztül fenntartott állás révén, hanem egyben szerelemhez is. Hogy ez egy ilyen visszatérés, amiben a fizetés mellé, mint az étkezési utalványt, csatolják az érzelmet is. Az igazgató átpártolt hozzá, s ez a pártolás hosszú ideig fennmaradt, mert ezt követően évekig nem jelent meg pályakezdő vagy épp gyesről visszajövő kolléganő. A magyaros már azt hitte, lévén, hogy évek voltak ebben a kapcsolatban, hogy az igazgató a végső megoldás, lassan leválthatja a férjét, akihez hozzámenni, főleg az igazgató szerelméhez mérten, látványos tévedés volt, bár ezt a tévedést nyilván a kényszer szülte. Elég csak belenézni a statisztikákba, rögtön látszik, hogy a magasan képzettek körében sokkal több a nő, ezért aztán ezeknek a nőknek egy része rákényszerül, egy rádióműsorban mondták, hallottam, valamit épp főztem, hogy nálánál rosszabb minőségű férfit válasszon. Ez a tanárnő épp így járt. Azt hitte, az igazgató lesz a végső megoldás, leszámolhat az anyagmozgató férjjel, aki targoncával furikázik naphosszat egy teherpályaudvaron. És tényleg majdnem az lett, amikor egy váratlanul megüresedett helyre érkezett egy fiatal kolléganő. Az igazgató nem sokat gondolkodott, teljesen elfelejtette, hogy hány évet ölt a magyartanárnő ebbe a kapcsolatba, s hogy megmondta a férjének is, hogy van valaki a munkahelyén. A férfi azóta, el lehet gondolni, milyen állapotban van, megalázva még targoncát vezetni sem könnyű. Szóval az igazgató ehhez a fiatalabb kolléganőhöz csapódott. Számítástechnika szakos volt, nem volt benne az az érzelem, mint a magyartanárnőben, de a testi adottságok mindenért kárpótoltak.

Teljesen kimerített. Kimerítette a munka. S közben még növelték az óraszámokat is és egyre több értekezlet lett és feladatnak kaptuk, hogy plusz programokat is csináljunk a gyerekeknek, színház, kiállítás, kirándulások, csak úgy ingyen az osztályfőnöki pótlék fejében. Ezt aztán a szülőknek is bejelentették, hogy ezt a pluszt tudja nyújtani ez az iskola, a szülők meg olyanok, hogy amit egyszer bejelentenek, az onnantól természetes és még többet akartak. Ha bejöttek szülőire vagy fogadóóra, nem lehetett bírni velük, örökösen követelöztek, hogy több szolgáltatást igényelnek, mert elviszik a gyereket. Szidták a matekszakos kolléganőt, mintha ő tehetne róla, hogy a gyerekek között aránytalanul sok a rossz matekos. A szülőknek ugye a saját gyerekeik sokkal jobb képességűeknek látszottak, mint valójában voltak, s egyre inkább úgy kezdtek működni, mint bármely más szolgáltatónál, hogy rendeltem egy ilyen és ilyen tarifacsomagot az alábbi kedvezményekkel, s ők egy kiváló tanuló gyereket rendeltek az iskolától, s nem lehetett értésükre adni, hogy ezt a rendelést jóval korábban kellett volna benyújtani, egy az iskolánál magasabb szervnél, mondjuk a teremtésnél.

Ez volt bent, meg az örökös áskálódás, amit egyes kollégák folytattak plusz pénzek és órakedvezmények reményében, s amikor hazaértem, akkor jöttek még a gyerekek, hogy ők is végre itthon vannak az oviból, később az iskolából és végre láthatják az anyjukat. Persze hogy nem lehetett azt mondani, hogy az anyunak nincs ideje, holott még vacsora is kellett és nem lehetett mindig hideg, meg estimese, mindenféle hülye állapotokról. Nagyon rossz meséket jelentettek meg akkortájt a könyvkiadók,

de mindegy, nekem mondanom kellett, s én mondtam, néha mechanikusan, oda sem figyelve a pontos szövegre. Ha elvitettem, hogy mondtam, hogy és a farkas, akkor közbeszólt valamelyik, hogy és akkor a farkas. Kívülről tudták az egészet, mégis újra és újra át akarták élni. Nem azt akarták, hogy egy másikat, hanem mindig ugyanazt a kettőt vagy hármat, ez volt a biztonság. Heverték ott egyikük egyik oldalról dőlt az ölembe, a másikuk a másiktól, néztem az arcukat, ahogy az ölembe kucorodva bambultak bele a szoba levegőjébe, a kislámpa fényét körülvevő félhomályba. Az volt rájuk írva, hogy de jó, hogy élek, de jó, hogy itt van nekem az anyu, az apu meg ez az ágy, amibe majd bebújunk, ha véget ér a mese. Hová tűnik ez az öröm, gondolta. Hová tűnik ez az öröm, gondoltam, és olvastam tovább.

Nem tudom, miért ilyen rossz meséket adtak ki akkor a könyvkiadók, s hogy hová tűntek azok a mesék, amik az én gyerekkoromban voltak, amikben csak kivételes helyen voltak színes táblák, és olyan nagy öröm volt ezeket a lapokat várni, amúgy meg tényleg a mese volt. Egy hosszú történet, ami soha nem fejeződött be, mintha az ál munkban valaki mondta volna tovább, immáron belül vetítette valami a képeket, ott voltak azok a színesruhás emberek, akik most a könyvben vannak megfestve, és ott bolyongtunk mi is perzsa királylánynak öltözve egy keleti piac csillogó kellékei között, néztük az árusokat, ahogy alkudoztak az odavetődött vevővel, s vártuk, hogy a szűk sikátorban feltűnjön egy aranyos kaftánba öltözött lovag.

Biztos valami gazdasági érdek vezérelte a kiadókat. Nem tudom. Lehet az is, hogy ezek a mesék csak nekem voltak rosszak, mert eleve az volt bennem, hogy még utána ki kell vasalnom és van még egy adag dolgozat is. S persze azt is tudtam, hogy ő arra vár, hogy végre csak ő legyen. De hogyan is tudott volna ebbe még más is beleférni, s pláne olyan gyakran, ahogyan ő akarta? Késő volt, vagy későnek éreztem, mostam a fogamat. Mosta a fogát. Vajon elaludt-e már vagy még vár, s a várakozás miatt idegesen átölel, mikor a paplan alá érek. Nem is értem, miből volt neki ehhez energiája, hogy akarja, és megsértődjön, ha nemet mondok.

Hogy hányszor mondtam nemet neki, amikor közeledett? Hát nem annyiszor, ahányszor emlékszik rá. Sokkal kevesebbszer. S nem igaz, hogy nekem nem kellett volna. Ha ő nem akart volna velem, akkor én szorgalmaztam volna. Nem bírta volna elviselni. Nem bírtam volna elviselni, hogy nincs közöttünk az, aminek lennie kell, ha férfi van és nő van. De nem tudta kivárni azt a pillanatot, amikor én akarom, pedig az is jó. Jó, ha egy nő tudja jelezni, hogy most az ő akarata miatt indul el. De ilyen nem tudott lenni.

Később azt mondta, hogy a nemek voltak túlsúlyban. De ki tud ilyenre visszaemlékezni. Nálunk többször volt, mint másoknál, akiknél gyakorlatilag alig vagy egyáltalán nem. De neki a viszonyítás nem volt elég indoklás, mert csak arra emlékezett, hogy kevésszer, neki ez túl kevésszer volt, s hogy én nem tudom elképzelni, hogy milyen az, hogy akarja, és nem lehet, mert nem engedem, hogy ott van minden ahhoz, amire vágyik, és tényleg ott volt, és úgy, hogy ehhez pont semmi nem kell, csak a két ember, és mégsem történik semmi. És azokat az időket, amikor ennek meg kel-

lett volna történnie, már nem lehet visszahozni. Csak az a rossz emlék maradt benne, hogy akarta, és nem mondok igazat, ha bennem ez az emlék nincs meg.

Megvolt. Lefekszem, hozzám bújik, rám kulcsolódik a teste, megfulladok, azt éreztem. Azt érezte, nem azt, hogy de jó lenne. Úgy éreztem, elfogy minden levegő, hogy mindenütt meg akarok felelni és sehol nem bírok, ő meg csak tapad, hozzám szorítja magát, mert ő akkor csak rajtam keresztül tudta érezni a világot, a világ szagát. De én szabadulni akartam, a súly alól, szabadulni attól, hogy valaki elfogja előlem a levegőt, szabadulni attól, hogy valaki teljesen a testembe lógjon. Minél inkább küzdöttem magam kifelé, annál inkább markolt vissza. Követelte, amit követelni nem lehet.

Nem vette észre. Nem vettem észre, hogy baj van, mert nem volt baj. Most persze könnyű azt mondani, hogy látszott rajta, de nem látszott semmi. Mondani nem merete annyira, hogy megértsem, és tenni sem mert, hogy másképp legyen, még a tenyeret sem tudta összetörni a szemem előtt, amit az apu, mikor gyerek voltam, odatett. Nem mert kockáztatni. Félt, hogy elveszíti azt a kicsi szeretést is, ahogyan elveszítette az anyja szeretését. Rettegett, hogy én is elveszek neki, ezért hagyta, hogy az legyen, ami volt. Én meg abban nem láttam rosszat, mert csak azt láttam, hogy mi szeretjük egymást, pont azt láttam, hogy nekünk lehetett az, hogy más.

Nem mutattam, mondta, holott mutattam. Sütöttem vasárnap. Benne volt a vaníliás cukor szaga a levegőben. Ezen a jószagú levegőn keresztül néztem rá, és ő is nézett, s mondta, hogy a gyerekek nagyon fognak örülni neki. És te nem, kérdeztem. Én is, mondta. De erre nem emlékezett, azt mondta, igen ez jó volt, de ez a jó kevés volt ahhoz a rosszhoz...

Már nem volt erőm hallgatni, a rossz, a rossz, meg az arányok. Nincs ilyen. Azt mondta, végül úgy látta, hogy van egy nagy fal, egy erődítmény, bástyákkal, védelmi szerkezetekkel, amiben bent trónolnak a szüleim meg én, s végül beemeltem a gyerekeket is, és ő nem mert ennek a falnak nekimenni, mert félt, hogy széthasad a teste az éles köveken, vagy elsütik a külvilágra irányított ágyúkat, s a lövedékek széttrancsírozzák a testét vagy a lelkét. Csak toporgott ott a falakon kívül, s talán kiabált, ahogyan az a török kiabált az egri vár falai alatt, hogy hallod-e te, magyar vitéz. Azt mondja, ő kiabált, hogy engedjem be végre, de én még a bástyafokra sem jöttem ki, mint Bornemissza Gergely és Dobó István, és nem hasadt meg a szívem, mint annak a vitéznek ott a várfokon, amikor hallotta a kiáltást, hogy nálam van egy magyar gyermek. Én oda se kukkantottam, mondta, hogy ki van a falakon túl, ki vergődik ott szerencsétlen sorsában.

Nem hallottam, mondtam, és hiába mondja, mindig azt mondjuk a múlttól, amilyennek a jelen miatt látni akarjuk. Akkor, amikor az a múlt történt, neki nem volt baja, mert nem látszott rajta a baj. Azt mondja, azért nem látszott rajta, mert ő maga sem látszott, ahogyan a kutatásaiban is, csak az látszik, amit megfigyelnek. Ilyen a modern fizika, amire nem figyelnek, az nincsen, az a világ nem létezik, ahogyan az

az ember sem. És ő nem létezett, nem volt az, hogy ő itt egy ember, akinek ez és ez az akarat, azt az akaratot figyelembe vesszük vagy azzal az akarral szemben cselekszünk. Nem, az ő akaratát se nem fogadta el senki, se nem utasította el senki, mert észre sem volt véve. Csak egy komponens volt ebben a közösségben, mondta, az európai társadalmakban oly nagyra tartott társadalmi egységben, akit a funkciója (apa) alapján határoztam meg. Hogy lehetett ezt kibírni, kérdeztem, vitatkoztunk, talán a szobában, épp reklámszünet volt a tévében. Ott voltak azok az apró lények, akik a gyerekeink voltak, mondta, akik mégis olyan elemi szinten tudták őt szeretni, ami feledtette vele azt, ami hiányzott. Ám az idők teltek, s ez az elemi szinten működő érzelmi háló immáron szétfoslott, mert az érzelmi erő, a gyerekek felnövekedésével más irányt vettek, s akkor a hiány olyan fájdalmasan hasított belé, hogy valamit tennie kellett. De az érzelmek megmaradnak, csak átalakulnak, mondtam. Most másképp lehet őket szeretni, de lehet, sőt, kell is. Szeretem őket, mondta, csak ez az érzelem már nem tudja korrigálni, utáltam ezt a szót, a hiányokat, épp azért, mert másmilyen. Folytatódott a film.

Hogy így volt-e, ki tudja megmondani ma már. Ki mondhatja meg, hogy a férfiak, akik egyfajta biológiai adottság, s némiképp szociológiai okokból adódóan, hogy felgyülemlett egy harmincas éveiben lévő magányos nőserreg, újra tudják kezdeni az életüket, akár ötven vagy hatvan évesen is, azok nem lépnének-e ki a legszeretettebb közegekből is, hogy bebizonyítsák, rájuk még mindig szükség van. Az ő nemi erejükre épülhetnek még birodalmak, nem fogatlan oroszlánok, akik a szavanna sarkában megbújva várják az ifjú hímekeket, hogy valami kis koncot nekik is odavessenek. Ki tudná megmondani?

A múltat egy mai állapotnak megfelelően értelmezte, csak a negatív színeit látta, persze egy egyszerű okból, hogy ezáltal indokolja egy új kapcsolat megjelenését. Hiába mondtam, hogy de emlékszel az is volt és milyen jó volt, bármi, egy nyaralás, egy közös utazás, hogy mennyit neveltünk, felhoztam egy tengerparti emléket, hogy fejest ugrált a gyerekekkel, ő is, akár egy gyerek. Erre mindig és újra csak az volt a válasz, hogy mindez arányaiban semmi ahhoz képest, amilyen hiányt ő elszenvedett. Hogy például este, épp azon a napon, mondta, amikor ez az ugrálás volt, amikor azt hitte, tényleg boldog lehetne, de jött az az este, amikor meg kellett élnie az elutasítottságot. S hogy ez az ő alapbaja, hogy tulajdonképpen majdnem boldog tudott lenni, hogy azok az elemek, amik rajta múltak, mind megvoltak, csak az a kicsi hiányzott, amit a másiknak, vagyis nekem, mondta, kellett volna hozzátennem. S ő nem olyan, hogy azért mert szép a táj, vagy, mert lehet úszni, akár naponta háromszor is, és hétágra süti a nap, hogy ő ettől el tudta volna felejteni, hogy valami alapvető hiányzik az életéből.

Később kiderült, de most már mindegy, hogy az, ami hiányzik, az nem én voltam, ami hiányzott, az teljesen más volt, s azt a mást rajtam számon kérni igazságtalan volt a részéről. Hogy ki kit szeretett mennyire, ezt nem lehet egyértelműen megválaszolni. Mert nem is lehet úgy szeretni, ahogy ő akarta, hogy folyton ugyanúgy, fo-

lyamatosan. Nem úgy szeretni nem érdemes, mondta, mert az már semmi, pont a lényege nincs benne, aztán mondott valami példát az atomokról, hogy ha valami nincs bennük, akkor nem azonosak önmagukkal. Pedig nekem ő kellett és ő volt, ez biztos, neki viszont valami más kellett, s én azért lettem megkínózva, mert csak olyan tudtam lenni, amilyen voltam.

Változtat, mondta. Változtatok, mondtam neki, mikor számomra is egyértelmű volt, hogy nem ketten vagyunk már, és mindaz a panaszáradat, ami folyt belőle, épp ennek a külső kapcsolatnak az indoklására szolgált. De nekem fontos volt, hogy ő maradjon. Változtatok, és felsoroltam, hogy mennyi mindenben. Másképp fogok ránézni és másképp fogok vele beszélni és másképp fogok a testéhez bújni, és másképp fogok az ő akaratával bánni, úgy, mint egy fontos és nem megkerülhető akarral. Ha azt mondom, menjen, talán jobb lett volna, de nem mondhattam azt, hiszen szerettem. Épp azt éreztem iránta, amit ő hiányolt, hogy nem érez belőlem.

Magában persze gazdasági meg élettani okkal magyarázta a döntésemet. Hogy meg akarom tartani azt az életszínvonalat, gondolta, aztán mondta is, ami eddig is volt, és nem hiszek abban, hogy képes vagyok egy új kapcsolatot elindítani, hogy egyértelműen abban a korban vagyok, amikor egy nő már jól semmiképpen nem választhat. Rettenetes volt ezeket a mondatokat hallani. De ő nem vette észre, hogy egy védtelen embert rugdal össze, teljesen a maga bajába süllyedt. Két akarat között őrlődött, a fiatal családot akaró nő és a családját megtartani akaró nő akarata között. Egyik sem volt az ő akarata. De melyik volt az ő akarata? Nem tudta, s mert nem tudta, amellet az akarat mellett döntött, ami mellett kézenfekvő volt.

Azt gondoltam először, hogy örül annak, hogy a dolgok változtak, s végre megint olyanok lehetünk, mint akkor, amikor még gyerekek nem voltak, csak immáron azok nélkül a hiányok nélkül, de őt nem érdekelte, hogy változtatok. Lehet, még haragudott is rám, hogy ezzel megvontam az erkölcsi alapot attól, hogy kilépjen, mert hogyan és mire hivatkozva tehette volna meg a változtatást, ha az indokok már okafogyottak lettek. Csak a kényelem miatt maradt, vagy, mert nem érzett magában elég erőt egy új család elindításához. Csak a gyengesége tartotta otthon. Nem volt szerepem az ottmaradásban, bárki lehettem volna. A bárki mellett is ottmaradt volna. Nem számított, hogy megbocsájtottam. Mi az a megbocsájtás? Van olyan? A templomban gyónáskor, akkor valaki megbocsát neked? Ha elmondod azokat a miatyánkokat és hiszekegyeket, bárki azt mondja, hogy ezek a bűnök nem történtek meg, vagy tekintsük olyannak, amiről immáron el lehet felejtkezni? Nem, senki nem bocsát meg, csak a szükségszerűségek úgy hozzák, hogy elfogadja azt, ami van, és nem akarja a sérelmei miatt megváltoztatni gyökeresen az életét. Aztán végül az ember tényleg elfelejti, hogy mi történt, mert olyan sokminden pakolódott rá a rossz emlékre, sok-sok jó is persze, hogy már nem lehet a nagy csomag alól kikotorni. A felejtés az egyetlen gyógyszer, csak az ér valamit.

A felejtés az olyan, hogy megbocsájtottál, s ha valaki rád néz, amikor épp azzal a férfivel vagy, aki gátlástalanul becsapott, azzal, akinek a becsapásait mindenki tudja, mert mi maradna titokban ebben a városban, hát semmi. Olyan, hogy titok, nincsen, csak olyan van, hogy nem beszélünk róla, de persze mindenki tud mindent. Rád néznek, és azt mondják, hogy ők nem tudnának így együtt lenni egy ilyen férfivel, aki ekkora vétkeket követett el ellenük, s nem is értik, hogy te hogyan bírsz. Ülnek egy kiülős helyen, a város egyik központi terén, és isznak valamit, hosszúkávét általában, sok tejjel, és látják, ahogyan megy az a nő, akiről az előbb beszéltem, aki lehettem volna tulajdonképpen én is, és valójában én is voltam, és nem tudják elképzelni, mi okozza a felhőtlen együttléteket a férfival, holott csak egy dolog okozza, hogy elfelejtette már, ami történt.

De a férfiak, nem olyanok, mint a nők. Nem bírnak felejteni. Hiába történt változás, a sérelmek olyan elevenek maradtak benne, mint korábban voltak. Olyan sebet írt le az a sebet, amit a házasság során az évek vájtak benne, amit összefélcélni már nem lehet, legalábbis nekem nem lehet, mert tőlem nem akarta a gyógyulást. Ettől az időtől, amikor hátat fordított a másik nőnek, mert hátat fordított, s eldöntötte, hogy ezután ezért nem fogja a könnyeit hullatni, úgy kezdett el működni, akár egy gépezet, aki minden kötelezőségről eleget tesz, s ha valaminek nem tett eleget, azt hamarosan felvette a kötelezőségek listájára és azoknak is eleget tett.

Régen más voltál, mondtam, mire ő, hogy nem, régen is épp ilyen volt, pont ugyanezeket a dolgokat csinálta, épp azokkal az emberekkel találkozott, holott nem volt ilyen. Én tudom, mert én emlékszem arra is, ami jó volt, amikor a dolgokat nem azért csinálta, mert meg kell csinálnia. Azt mondta, azért láttam másnak, mert én csak azt láttam a világból, amit látni akartam, nem láttam azt, ami neki rossz volt. Néztem az arcát, ahogyan mondja, oda volt írva, hogy nem tudom elfogadni, hogy ez volt az életem. Nem tudom, volt-e e mögött a mondat mögött valami halványan még írva, hogy de én tudok még korrigálni, gyakran használta ezt a szót, csak annyi kell, hogy megváltoztassak mindent, vagy csak ez a nem elfogadás volt és tényleg semmi más. A napi kötelező kolonc, s a kötelezőségek mögött meg csak üres tér, mint egy fertőzött terület, ahonnét az emberek elmenekültek, s a növényeket pedig kipusztította az a vegyi anyag, amit egy véletlen robbanás permetezett be a földbe. A mindennapi feladatok volt a zóna határa és ő ott mozgott, ezen a határon, védte a kihalt tájat, s nem mozdult onnan el, hogy tesz pár lépést és belépek a fertőzött téren túli életbe, csak annyit tudott tenni, hogy az üresség ne ömöljön rajta keresztül a világra, a vele élő emberekre. Láttam, hogy nap mint nap megküzd ezzel a feladattal, hogy megóvjá a körülötte lévőket, főként a gyerekeket, attól a kilátástalanságtól, ami a feladatok határa mögött bújk meg.

De annyi jó van most is, mondtam. Mi volna jó, kérdezett vissza. Mondtam, hogy a fizikai kutató, ahol annyi eredményes kutatásnak lehetett a részese, s hogy eleve annyira szerette, hogy bejöttek ezek a különleges fizikai felfedezések, s hogy régen

mennyire sokat tudott azokról a részecskékről beszélni, amelyeknek a természetét vizsgálják, s hogy miképpen változott meg az időszemlélet egy ilyen kutatás révén. Hogy az anyagok legmélyén nincs az az egymásutániség, amit mi átélünk, s hogy valószínűleg az ok-okozatra épülő gondolkodásnak, ami az emberiség eddigi gondolkodástörténetét uralta, immáron vége van, mert a világ valamiféletartása csak illúzió. A világ soha nem tartott semmilyen irányban, sem jó, sem rossz irányban, mert a világ se nem jó, se nem rossz, a világ valójában semmilyen. Az hogy jót és rosszat megkülönböztetünk, ez is mind emberi találmány, nem a világ természete, csak egy koordináta-rendszer, ami segít abban, hogy eligazodjunk. Egy fikció, mert magában a világban nincs olyan rendszer, amit mi kigondoltunk. Egyetlen általunk kidolgozott rendszernek sincs köze a tényleges világhoz, amiben semmiféle rendszer nincs. Nem oka és következménye egyik dolog a másikának, csak véletlenszerűen egymásra hulló dolgok és események vannak, s mi magunk is a véletlenszerűségek közé tartozunk. Épp ezért lehetetlen, hogy a világot átfogó rendszert meglegljük, s hogy ezt épp ők, mármint a fizikusok fedezték fel és nem a filozófusok. A filozófia még a probléma közelébe sem jutott, amikor az atomok belső működése feketén-fehéren mutatta a gondolkodás radikális megváltozását. Már a Heisenberg féle bizonytalansági reláció eldöntött mindent, mondta, és még mondott neveket, s hogy mennyire eltévedt Einstein, amikor azt gondolta, a véletlenszerűségek mögött létezik valamilyen törvény, csak épp képtelenek vagyunk rálátni. És hogy milyen furcsa, hogy a részecskék szintjén a világ tele van esetlegességgel, s hogy a nagyobb egységekben mégis olyan, mintha eleve elrendeltetés volna, ahogyan az embereknél, hogy minden sors egyedi és esetleges, de statisztikailag az emberi sorsok tulajdonképpen teljesen egyformák. A gyerekek is figyeltek, látszott, meg vannak ijedve, főként attól, ahogyan ezeket mondta, a szeme belemeredt a levegőbe, mintha ott volnának felírva ezek a mondatok, s ő csak felolvassa azokat nekünk, mert mi nem tudunk levegőből olvasni. És akkor azt mondta, hogy ez tényleg ijesztő, s ha valaki ettől nem rendül meg, az biztosan nem érti, hogy mi ez az egész. Akkor azt mondta az egyik gyerek, hogy de ezért biztos nem mindenhol van így, mert ha leejt egy követ például, az tényleg leesik és vissza nem tud. Ami megtörténik, az nem tud nem megtörténni, mondtam a gyerekeknek. Kaphatok még sütit, mondta a másik gyerek, kihasználva a szünetet, aztán ettek, ahogyan mindig is, és nem gondoltak arra, milyen zűrzavaros folyamatok zajlanak a süteményatomok belsejében.

Régen örültél annak, hogy ezt csinálhatod, mondtam, hogy olyan helyre jársz dolgozni, ami mégiscsak a legszebb helyen van ebben a városban, zöldövezet. Hogy tényleg nem olyan, hogy minden reggel, meg este végiggázolni a belváros szennyezett levegőjén. Hogy elutazhatsz más egyetemekre előadást tartani a kozmosz keletkezéséről, az ősröbbanásról és az anyag természetéről. Örültél, hogy eljutsz olyan városokba, ahol korábban még nem voltál, hogy a kvantumfizika nem csak a legapróbb részecskék mozgását tudja vizsgálni egy méregdrága kísérleti eszközzel, de

téged is elröpített a világ négy sarkába. Olyan emberekkel ismerkedtél meg, akikről régen, így mondtad, mikor hazaérteztél a gyerekeknek, csak a mesékben hallottál, indiai hercegekkel, indiánokkal, a vakmerő vikingek leszármazottaival. A gyerekek csak ámultak, minden érkezésed után, a világ csodák tárházává vált számukra, amit majd egyszer ők is megtapasztalhatnak. Meséj még apu, mondták, te meg, hogy csukjátok be a szemeteket, és látni fogjátok, hogy folytatódik a mese ott bent és megsimogattad őket, ahogy ott feküdtek és várták, hogy elindulhassanak végre az apu útján a csodák birodalmába. Ha az az egy csoda nem történik meg, hogy szeretnek, akkor minden csoda hasztalan, szakított félbe, s hogy azért mesélt, hogy végre elaludjanak a gyerekek és velem lehessen. Ez nem igaz, mondtam. De, mondta, s hogy nem arra a mondatra várt, hogy biztos te is fáradt vagy, ez az utazás, az a rengeteg ember, biztos kimerített. Aztán hallgatott, várta, mit tudok még mondani, amivel rehabilitálhatom az elvesztegetett időt. Mert idővesztesnek érezte magát. Olyannak, aki rossz irányba szállt fel egy járműre, s nem maradt ideje a visszaútra és a másik irányra.

Amikor kezdődött, mondtam erre a várakozásra, nem gondoltad volna, amikor kezdő kutatóként, a központi fizikai kutató ócska buszával felgördültél Csillebércre, alig ismertél valakit, talán egy embert, aki fölötted végzett az egyetemen. Mindenki azt mondta, hogy neked van olyan tudásod, amit a szabad piacon is érvényesíthetnél. Hülyeség egy éppen éledő gazdaságban egy költségvetési pénzből működő akadémiai intézethez elszegődni. Éhhalál. Korgó gyomorral részecskéken gondolkodni, nevetséges. De én azt mondtam, hogy csináld, ne hallgass másra csak a szívedre, a Listen to your heart szólt a rádióból, neveltünk, és boldogok voltunk abban a kockázatban.

Nem lehetett tudni, hogy ez lesz. Rajtad és rajtam kívül ki gondolta volna, hogy eszedbe jut olyan gondolat azok után a különleges emberek után, akik már szinte minden elképzelhetetlen dolgot kitaláltak, ami mondjuk, a szénatomokról állít valamit, amit még nem állított senki. S lám, most a gazdaságban vergődők, a tőzsdén vagyonokat bukott barátok mennyire irigykedve néznek rád, azokra az évekre is, amikor ők évente váltották az autókat, te meg maradtál a kutatóintézet buszánál. Te kitartottál, és én akartam, hogy kitarts, és jó volt, hogy kevesebb pénz, mert a kevés pénz azt hozta, hogy gondolkodjunk, mi jót tudunk abból a kevésből tenni, hogy a gyerekek boldogok legyenek, hogy olyan gyerekkoruk legyen, amelyet mi is szeretünk volna magunknak. Ha nincs ez a kevés pénz, akkor nem a sátor lesz a megoldás, akkor csak apartman, mint a gazdaságban elhelyezkedett barátoknál. Akkor nincs az, hogy Tisza-tó és Velemi tó, akkor nincs az, hogy mi csinálunk mindent a két kezünkkel és a szívünkkel. Akkor mindenért bementünk volna a boltba és megvásároltuk volna. Nem a mi életünk lett volna akkor az, hanem az az élet, amit árusítanak. De mi nem akartunk életet venni.

Unom már, mondta. Nem érdekli az a sokminden, ami érdekelte korábban, mert az a sokminden is csak akkor lehetne érdekes, ha volna valami egy, ami úgymond,

ezt a szót használta, kohéziója lenne az életének. Akkor ahhoz viszonyítva mindennek lenne helye, de immáron az az egy nincs meg, s hogy elkezdett közeledni az idő fedeléhez, mert az idő, ami korábban úgy látszott kitarja a karjait, most összekulcsolta a feje fölött. Érti, ahogyan az évek nyomják hozzá ehhez a plafonhoz. Nem érdekli, hogy miképpen működik a világ, s hogy az atommagokban milyen óra kegyeg, mert ő éppen a saját idejének nyomása alatt görnyed. S itt van még, ki tudja, hány év, amíg ennek az időnek a súlyát tartania kell, holott tudja, a vége az lesz, hogy összerogyik, s az idő ráomlik. S persze teljesen mindegy, hogy előre vagy hátra peregtek a mutatók, hogy mennyiben illúzió a világról alkotott képünk, mert innétől neki már nincs semmi, többek között az a világ se. Az ember saját létének összeomlása vagy annak a lehetősége minden egyéb dolgot beárnyékol. Ettől fogva nem tudja elhiteni magával, hogy bárminek is értelme lenne. Hogy értelme lenne annak, amit csinál, hogy értelme lenne akár a munkaidejét, akár a szabadidőt eltölteni, hisz mindig felötlene benne, hogy az a tevékenység, amit végez, csak arról szól, hogy elteljen az idő, és hogy elterelje a figyelmét erről az időmúlásról. Semmi efeletti értelme, netán jelentése nincs. Hiába minden egyediség a legkisebb részecskék szintjén, ha kilépünk onnét, a nagyegész sodródik az elrendeltetés logikus irányába, s nem lehet azt elviselni, hogy a kicsiny részecskék is több titokzatossággal vannak megtöltve, mint az ő, s persze bárkinek az élete. Talán, kicsit belenézett a konyha levegőjébe, a székek fölött, ahol korábban nem lehetett volna átlátni, mert ott ültek a gyerekek, de most legtöbbször már nem voltak otthon. Talán, ha még mindig lennének igazi hősei a tudománynak, amilyen Tesla volt, Faraday vagy Newton, de ma már ezek a legendás alakok feloldódtak a csoportmunkában, ahogyan ő is. A kutatások oly mértékben elszakadtak a tapasztalati valóságtól, hogy semmilyen módon nem lehet látni a tényleges hasznosságát, s ezen belül a rész kutatások, amelyeket az egyes kutatók végeznek, meg teljesen elszakadtak a nagy kutatási céloktól, szóval nemhogy a valóságra nem lehet ezáltal rácsatlakozni, de még a kutatási program teljességére sem. Rettenetes azzal szembesülni, mondta, hogy mindezt a hitet olyan hosszú évekig fenn tudta tartani magában, s most úgy néz vissza arra a huszonöt évre, mint teljesen értelmetlenül leélt évekre. Csak addig érdemes élni, mondta egy kis idő múlva, amíg az ember képes a dolgokhoz érzelmileg viszonyulni, amíg szeretni tud, ha már nem, kár tovább pörgetni az időt. S te tudsz, kérdeztem. Rám fordította a tekintetét. Hallgatott. Nem akarta az mondani, hogy téged nem. Holott nem, láttam rajta, ahogyan mást sem, talán azt az emléket, ami az a másik nő volt, vagy azt sem, mert kitörülte a fejéből, s ezzel a törléssel eltűnt onnét a többi érzélem is. S te tudsz, kérdeztem újra.

Rám fordította a tekintetét, szomorúan nézett. Aztán keményen megfeszültek az arcizmai, ahogyan a kötelek, amikor bútorokat erősítenek a tetőcsomagtartóra, nehogy egy kanyarnál legördüljenek a kocsik tetejéről. Félt attól a keménységtől. Félttem attól a keménységtől. Mi fog engem összetartani, kérdezte. Például az, hogy barátok, mond-

tam. Erre ő, hogy már mindegyiket megunta, s hogy a velük való együttlét tulajdonképpen számára semmi másról nem szól, csak arról, hogy valahogy ki kell bírni azt az időt, míg végül az idő győzedelmeskedik fölötted. Nincs benne olyan, amitől jobbkedvre kerekedne, vagy netán belül változna benne valami. Emberek, akiket becsül, de nem tudnak mást tenni, mint a leélt életüket irányító elveket sorolni szüntelen, levegővétel nélkül. Mindegyik tudja, hogy mért pont úgy érdemes élni, ahogyan ő él, de valójában már régen beleuntak az életükbe, csak nincs kedvük bevallani, mert nincs bennük erő bármin is változtatni. A feleségükkel már megállapodtak, hogy nem baszogatják, ezt a szót használta, egymást, élélnék szépen egymás mellett, s ha praktikusán szükség van egymásra, akkor ennek a szükségnek eleget tesznek. Egy darabig még az ágyban is, később azonban csak a konyhában vagy épp a családi összejövetelekkor, még később meg a betegségekben. Szabadidőprogramokat szerveznek, próbálják csapatostul járni az erdőt, minden lépésüket egy ócska digitális géppel dokumentálva, ők a kulturális események leghűségesebb látogatói, közülük verbuválódik a színházak és koncertek nézőközönségének nagy része. Néha épp azért fájdalom ilyen helyre elmenni, mondta, mert nem a művészet erejét, hanem a pusztulás szelét éli meg az ember. De ez a korosztály tagjait nem riasztja el, rendületlenül vásárolják a jegyeket és gyűjtik a programpontokat. Abban bíznak, hogy így felszámolódik az a kibírhatatlan unalom, amit nap mint nap megélnék.

Az unalom, ami abból adódik, hogy rengeteg idő van még hátra, de értelmes cselekedetre már régen kevés, vagy ők lettek kevesek. Testileg, mert tele vannak betegségekkel, front és pollenérzékenységgel, egy nem otthon töltött éjszaka után úgy beáll a hátuk, hogy hetekig kell rossz szagú krémekkel kenegetni, s valójában gyógyszerári segédeszközök nélkül ki sem tudnának a lakásból lépni, vagy lelkiileg, mert már nincs bennük kedv, ami őszinte kíváncsiságot keltene a világ iránt. Szakadatlan sorolják, mi mindennel kényeztette el őket a sorsuk, minden hétvégén látnak egy különleges építményt, természeti képződményt, holott ha tényleg elérne bármi is a szívükhöz, csöndben örülnének, hogy élnek, nem képesztenének körömszakadtukig a visszaigazolásért. Szórakozással és a testük ápolásával fogják átvészelni a maradék időt. Vetélkednek, melyik kortársuknál néznek ki különbül, sajnálkoznak, ha valakit széttrancsírozott az élet és örülnek, hogy őket nem, hogy ők nem annyira néznek ki, amennyinek ki kéne az életkoruk alapján, holott dehogynem. Ha szerencsésük van, megcsodálhatják a gyerekeik eleven életakarát, s azon keresztül még megélhetik, hogy mi az, hogy élet, s persze kicsit azt is, az unokáktól való időleges elragadtatás után, hogy az övéké már nem az. Nem, a vetélkedésnek ebbe az utolsó körébe, én már nem akarok beszállni.

Hallgatott.

A barátokkal való találkozó üres egykedvűséggel zajlik, mondta tovább, és szomorúan nézett maga elé, hogy ő is egy ezek közül, bármit is tesz, ha egy másik barát beszél ezekről az összejövetelekről, az egykedvű csapat egyik tagjaként őt is megemlíti. Mindenkinek megvan a sokéve kidolgozott szerepe, a vicces, a nagyotmondó,

a dicsekvő, a flekkensütő, a bográcsoló, a jólétesült és sorolhatnám, mint egy végtelenített szindarab, amire ingyenjegy van, és tényleg nem akar véget érni, húzódik bele az estébe, s aztán az éjszakába. A nők elveszítették fényüket, ha rájuk nézel, nem érzed úgy, hogy bármelyikért is kardot kéne rántani, hogy megbirkóznál bármilyen próbatétellel, csak a tiéd legyen, s egyik férfi sem érzi úgy, ezért aztán az elemi ösztönök sem tesznek bele energiát az együttlétbe. Az elhajigált kardok fölött ülnek fegyvertelen, vágyak és érzelmek nélkül, célok és akaratok nélkül, üresen, akár egy keleti vallás megszállottjai, csak annyiban különböznek, hogy az eredendő akaratot felváltotta az akarnokság, s ezzel az akarnoksággal telepszene rá a világnak arra a részére, amelyikre rá tudnak telepedni, gyerekekre, munkatársakra, vagyontárgyakra.

Nem igaz, hogy egy nő mindent megérez. Hányan vannak, akik állnak a konyhában, vasárnap van, feltehetőleg hónap eleje, mert hónap elejére vannak időzítve az ilyen lépések (bár néha van olyan is, hogy tizedike, hogy azt mondja az a külső kapcsolat, hogy legkésőbb tizedikéig vagy elveszítesz), és főznek. Már kész az ebéd, borsóleves, jó hogy vannak mélyhűtött áruk, így bármely évszakban lehet borsólevest főzni és krumplipüré valamilyen hús, talán pulyka. A pulyka divatos húсарu volt abban az időben, amikor ez az esemény történt. Épp szólni akartak, hogy gyertek, amikor a férfi kimegy a konyhába és azt mondja, hogy akkor én a fontosabb dolgokat összepakoltam ebbe a táskába. Felmutatja a táskát – a nő oda se néz, valamit csinálni kell a gáznál – amivel korábban a gyerekek jártak osztálykirándulni. A férfi folytatja: szóval elköltözöm. Akkor a nő a gáznál hátranéz és nem szörnyű sikoltásban vagy zokogásban tör ki, csak azt mondja, nem ebédelsz meg előtte. A férfi meg néz rá, azt hitte, nagy jelenet lesz, és nem érti, mi van ezzel a nővel, ennyire érzéketlen, ennyire nem jelentett semmit a házasságuk? Nahát, még jó, hogy elköltözik oda, ahol szeretik. Ezt gondolja, holott a nő csak annyira nem tudta megérteni, mi történik, hogy azt a mondatot mondta, amit amúgy is mondott volna, ha a férfi elmegy délután egy órára valamit csinálni.

Minden olyan jelentéktelenné vált, ami ezen kívül történt, minek beszélni bármiről, mondjuk arról, hogy milyen országban élek, holott olyan országban éltem, hogy reggeltől estig sorolni lehetne ennek az országnak a bűnlajstromát. Nem akartam azokról az emberekről beszélni, akik hivatali hatalmukkal visszaélve a közosság vagyonát ellopták, és olyan törvényeket hoztak, amelyek csak nekik vagy a hozzájuk hasonlóknak voltak hasznosak. Nem érdekelt, hogy az a közösség, amihez születésem okán tartoztam, egy ország és egy nép hány százaléka él mélyszegénységben, hányan veszítik el manapság a munkahelyüket, hogy végleg kikerüljenek a munkaerőpiacról, s munkátlan sínylődjének, míg végül az egészségtelen életmód eredményeként megszerzett súlyos betegség végezzen velük. Nevetségesnek tartottam a munkahelyemen fel-feltüzesező személyi csatározásokat. Kit érdekel, én is elvesztettem azt az origót, amihez képest eddig voltak a dolgok, s ahogyan a pörgő

ringliszpiőről leszakadó székek, úgy indultak el belőlem a dolgok szerte széjjel. Én így voltam, s nem látszott más megoldás, mint visszaállítani az eredendő rendet, mert ami addig volt, azt annak tekintetem. Egyfajta rend, amin a mindenség nyugszik. Mert a mindenség korántsem általános természettudományi törvényeken nyugszik, a mindenség rendje egyéni életérzésekre épül. S bennem ez az életérzés roppant meg, s a gravitáció, ami a lélekben megtartotta a dolgokat, immáron elengedett, hogy minden ott lévő érzés, emlék, érzelem szabadpályára kerüljön, s szállodsson az idő logikáját semmibe véve, egymásnak ütközve a belső világom tereiben.

Annyira akarná ilyenkor az ember, hogy még egyszer azelőtt a pillanat előtt legyen, amely pillanat végérvényesen megbontotta a rendet. De soha többet nem lehet visszakerülni az elé a pillanat elé. Hiába mutatja ki a kvantumfizika, hogy nincs linearitás az időben, ez elé a pillanat elé nem lehet kerülni. És olyan érzés lett, hogy az az élet, ami a pillanat előtt volt, az meg sem történt, nem emlékeztem már arra, hogy az milyen jó volt. Azzal, hogy elromlott, úgy tekintettem vissza a korábbi évekre, mint egy elbukás történetére, mintha egy elromlott háztartási gépnél soha nem emlékeznénk arra, hogy sok éven át jól szolgált, s mennyi hasznot hajtott, hányszor vertem fel vele a tejszínt például. Megirigyeltem azokat a barátokat, akiknél ilyen nem volt. Az ő, korábban üresnek és tartalmatlannak látszó házasságukat, amit sokéven át csak a gyerekek és a gazdasági érdek tartott össze, igazi értéknek láttam, pusztán csak azért, mert nem hagyták el egymást. Az aktuális történés árnyékába került minden, azok az évek, amiket soha nem cseréltem volna el a barátnők éveivel, most megkérdőjeleződtek.

Közben, mert bár alig figyeltem rá, de évek teltek el, meghaltak azok, akik még vállalkozással tartották fölöttem az időt, s ez az idő kellett volna, hogy rám zúduljon, de nem zúdult, mert nem volt kire, nem volt olyan egézsember, akire zúdulhatott volna. Persze mielőtt meghaltak, azért esetlenekké váltak, az öregeknek szánt intézmények és az egészségügy kiszolgáltatottjaivá. Megtettem, amit meg kell tenni, hisz arra neveltek, hogy meg kell felelnem mindig az elvárásnak, s most ez lett az elvárás, hogy gondoskodni. Ez az utolsó menet volt, amikor a szülői akarat immáron az együttérzésre épít, s arra a kötelességre, hogy nekünk törődni kell velük, különben, ha nem, majd meglátjuk mekkora lelkiismeret-furdalásunk lesz, a halálukat követően. Ezt még éreztették utoljára, s bár megtettem, amit tenni lehetett, de nem tud úgy egy gyerek szülőit temetni, hogy ne azt érezze, valamit még tehetett volna. Valamit, amit ezért vagy azért, mert azt gondolta, ez még máskor is megtehető, hisz nem most fog bekövetkezni a végérvényes esemény, amikor végül bekövetkezett, de nem tette meg, s ez a nemmegtevés immáron végérvényesen nemtevés marad. A szülők még utószor az elesettség révén fájdalmat okoznak. De nem haragudhattam már rájuk, amikor meghaltak, másnyennek láttam őket, halottaknak, akiket már nem lehet vád alá helyezni, legfeljebb azért, hogy mért pont ekkor történt, miért ennyire korán. Másoknak még mindkettő él, nekem egyik sem.

Furcsa volt belegondolni, hogy a világ bárkivel és bárki nélkül is tovább működik, semmi nem áll le, semmi nem lesz se jobb, se rosszabb, hisz minden halált épp annyi jó vagy rossz születés követ. Semmi nem változik, nem maradt egy rés a mindenségben ott, ahol az a korábban még élő ember volt. A felhalmozott személyes értékek elértéktelenednek. Mennek a kukába a féltve őrzött emléktárgyak. Pár dolog megmarad, amiről az örökösök azt hiszik, hogy meg kell őrizni, hisz benne lakozik a saját múltjuknak is egy darabja. Ezekről majd a következő generáció válik meg. Mennyire hamis azt gondolni, hogy ezzel a sok-sok rögzített életeseménnyel, az életút során felhalmozott emléktárgyakkal meg többbszörözhető az élet. Hát nem. Csak épp annyi marad, amennyi akkor is volt, amikor még írni meg olvasni sem tudtak. Micsoda naivitás azt gondolni, hogy a jelentőségünk túlterjed a saját életünk határain. Fotók egy valahai utazásról, ahol annyira jól érezték magukat azok, akik már nem éreznek, hisz nincsenek, megy be a szemeteszsákba a többi mellé, egy-egy levél, amiben fontos, az életüket meghatározó mondatok szerepeltek, ma már nem értelmezhető, hisz kéne hozzá az a tudás, ami már pont nincs.

A valahonnan jövés és a valahová tartás káprázata lengi be egy pillanatra a hátrahagyott holmik szelektálóit, amikor előkerül néhány déd- és ükapa képe, százéves születési anyakönyvi kivonat. Egy pillanatra látszik az a folyam, amibe majd az ő portréjuk is beilleszkedik, de végül meg kellett tapasztalniuk, a legtöbb, ami a múlt életekhez kötődött, a kukába kerül, hiszen azok a múlt életek megszűntek életek maradni, s mindig csak az számít, ami él, s hogy az ő életük is az életbenmaradásuk ideje alatt lesz érvényes, utána érvénytelen, mint minden, amit kivonnak a forgalomból.

Nem tudta elfogadni, hogy nincs számára az a másik élet, amit mint lehetséges életet el tudott képzelni, s hogy erről az életről neki le kellett mondania, s ráadásul nem másvalaki miatt, csupán a saját gyengesége okán, hogy nem hitt egy újabb futamidőben. Nem tudta elképzelni tíz év múlva magát két gyerekkel és azzal a másik nővel, de ugyanazokkal a gondokkal, amiket egyszer már átélt. Hogy újra az lesz a kérdés, hogy van-e pénz nyári táborra és nyaralásra, fogszabályzóra, szemüvegre, s természetesen a napi működésre. Hogy azzal a nővel, akivel felülírhatta volna a korábbi életét, a kapcsolata megtelik feszültséggel, ráadásul idősebb férfiként a féltékenység egyre mélyebben fertőzi a szívét és örökösen a nő után nyomoz, mert meg van győződve, hogy van miért, minden gyanússá válik, egy új ruha, egy új munkatárs, egy épp most beköltöző szomszéd. Nem mert ebbe az újba belevágni, elmene-kült előle, mert úgy hitte, nem bírja majd elviselni. Mégsem tudta elfelejteni ennek az életnek a lehetőségét. És az a tudat, hogy minderről ő mondott le, senkit nem helyezhet vád alá, hogy te vagy ennek az okozója, még inkább arra készítette, hogy megvessen mindent maga körül, különösképpen azt, ami jó volt, mert ami jó volt, még inkább arra figyelmeztette, hogy neki most nem jó, hisz épp a jóra nem volt fogékony. Más lett.

Más lettél, mondtam, de hiába mondtam neki, hisz mindig ugyanazt válaszolta, hogy bár vettem volna ezt akkor észre, amikor tényleg más lett. Amikor észre kellett volna vennem, mert öles betűkkel volt az arcára írva, hogy baj van, de akkor nem, s most már hiába veszem észre, késő.

Nem tudta elfogadni, hogy az az élet nem történik meg velem, s hogy egy másik viszont igen. Én el tudtam fogadni, hogy ez van, ez az, amit él az ember. Nem gondoltam semmi olyanra, ami ennél különösebb, mert nincs is olyan. Hiába hiszi bárki, hogy kiléphet abból, hogy olyan, mint a többiek, mert nem tud kilépni, legfeljebb olyan lesz, mint azok a többiek, akik azt hiszik, ki tudnak lépni. Volt pár év, amikor az az indoklás, hogy van két ember, a gyerekek, akiknek elemi szinten fontos vagyok, hogy bármennyi vesződés is, de az, hogy voltak, mindeneken túl igazolták, hogy mért vagyok, és hogy hol vagyok a világban. Minden percnél megvolt a feladata és azt a feladatot örömmel csinálni. Talán csak akkor bizonytalanodtam el, amikor ez az egyértelműség múlni kezdett, hisz lassan meg kellett élnem, először hogy a szerepemet bárki átvállalhatja, s aztán azt, hogy abban a formában, mint korábban, nincs rám szükség. Az az elemi visszaigazolás eltűnt, de nem gondoltam, hogy ettől feleslegessé váltam, sőt, szinte jó volt átélni, hogy íme: szabad vagyok. Nem kell hazarohanni, nem kell örökösen készenléti állapotban lenni. Mentünk haza a munkahelyről és valaki mondta, hogy nem ülünk be valahová egy fél órára, és én azt mondtam, hogy mért ne, mert mondhattam, és jó volt megélni azt, hogy mondhattam, hisz sok évig az volt, hogy bocs nem, mert tudod, a gyerekek.

Neki jó volt. Nekem jó volt arra gondolni, hogy ezek a gyerekek felnőttek, hogy másképp lehet velük lenni, s hogy amennyiben az életük a szokásos rendben halad, akkor majd az ő gyerekeik ismét hoznak valami örömet. Van ez a tíz év gyerek nélküli idő, de aztán majd jönnek azok a gyerekek, akikkel már csak az öröm lesz, hisz a felelősség a saját szüleiken nyugszik majd. De ő ezt az életet már nem akarta magának. Azt mondta, hogy éveken át elviselte, hogy a konvenciók, már az, hogy ezt a szót használja, amit az ember a saját élete kapcsán soha nem mondana ki, mutatja, hogy mennyire elveszítette azt az életet, amit élt. Éveken át elviselte, mondta, hogy a konvenciók fogságában él. Mért nem csináltad másképp, kérdeztem, ha neked úgy nem volt jó, veszekedtünk. Nem lehetett másképp, te voltál az, aki másképp semmiképpen sem akartad volna. De én, mondtam, nem mondtam, hogy ezt vagy azt akarom. Persze, nem mondtad, hogy mit vársz tőlem, nem mondtad, hogy mennyi az, amit akarsz, de tudtam, hogy akarsz, s mert nem mondtad, mindig azt éltem meg, hogy minden kevés, ez is kevés, hogy az a rengeteg munka és az abból származó bevétel kevés. De nekem pont úgy jó volt, ahogy volt, mondtam, ő meg, hogy persze, de ezt akkor soha nem mondtad, s hogy ő semmiben nem merte azt mondani, hogy ez már sok, ezt a nyaralást már nem bírja megfinanszírozni, s ha akarunk, akkor én keressék még olyan munkát, amiből származhat a nyaralásra költhető jövedelem. Én ezt nem vettem észre. Nem vette észre. Mert volt végül is mindig az a pénz, ami kellett. Mert én, mondta, megfeleltam a konvencióknak, s eleget tettem annak, amit el-

vártak tőlem, amiről persze senki nem mondta, hogy elvárás, s persze ebből következően senki nem mondta, hogy de jó, hogy megtetted, hogy a tudományos kutatásból olyan jövedelemhez tudtam jutni, amiből egy kétyerekes család meg tud élni. Hogy ezeknek a gyerekeknek semmiben nem volt hiányuk. Senki nem mondta, hogy de jó, csak azt, hogy ez így van rendjén, nekem ez a dolgom. Később már a gyerekek is, néha még azt is, hogy ha nekem ez sok, nem kellett volna ezt a sokat vállalni, s ez alatt a sokat alatt nem értettek mást, mint az ő létüket.

Mért nem csináltad másképp, kérdeztem megint, lehetett volna, csak mondani kellett volna, mi az a másképp! Olyan nincs, mondta, hogy egy család másképp működjön. A család az egy konzervatív struktúra, ha ezt vállalod, akkor vállalnod kell az ezzel járó kötelezettségeket is és én vállaltam, mondta. Másképp nem lehet gyerekeket nevelni. Modern az csak a művészetben van. Nincs olyan, hogy formabontó család, hogy a gyerekeket szétszerelem, átértelmezem a részeket és új struktúrában rakom össze, mint egy kubista festő a virágvázát, hogy nem lehet ráismerni, de épp ettől szép, hogy másmilyen. A család az attól szép, hogy ugyanolyan, mint más család. Nem lehetett volna másképpen, s akkor az adott konvenciók elfogadása nem jelentett nehézséget, hisz a konvenciók az életből lettek leképezve, nem üres formaságok voltak. A születésnapban vagy a közös programokban benne volt a gyerekek mindenek feletti öröme, de mára az az öröm már elvándorolt ebből az érzelmi hálóból, amiben korábban volt, s megmaradtak a konvenciók, teljesen kiürülve, s az a jövőkép, amit a konvenciók fenntartása előrevetít számomra nem elfogadható, mondta. Nem állok olyan közel e tekintetben a biológiai léthez, hogy mint megöregedő hím, a nőstényhez bújva várakozzak, a kölkeim mikor teremtik meg az utódaikat, s amikor ez készen lesz, akkor ennek a szerepkörnek, amit nagyszülői szerepkörnek neveznek, eleget téve végül is szép emlékeket hagyva magam után, meghaljak.

Nem vette észre, hogy épp azzal, hogy utolsó erejét összeszedve ki akar menni arra a harctérre, ahol a hímek küzdenek, bizonyítja leginkább, mennyire fogságban tartják az életkori adottságai. Meg akart birkózni az újabb korosztályokkal, s hiába is mondta volna neki valaki, hogy nevetségessé teszed magad, összesúgnak a hátad mögött, hogy festett haj, műfogsor, lemagáznak a fiatal nőstények. Nem, ő csak menni akart. És persze így lett az a nő, mert nő az mindenütt és mindig akad, aki végül is megbontotta azt a rendet, amiben addig élt. Aki azokban a bizonytalan években, amikor az öregedő hím oroszlán még nem húzza meg magát egy árnyékos szikla tövében, hogy ne keltsen feltűnést koszladozó sörényével és nedvedző szemével, hanem pöffeszkedve jár- kel és nevetséges tanácsokat osztogat a fiatal hímeknek. Aki azokban a bizonytalan években, végül is a hiúság és a mindenre, fizikai erőlétre, küllemre és szellemi energiákra kiterjedő önccsalás állapotában kimozgatta őt onnét, ahol volt, ahová való volt. Azt mondta, az a kívülről jött nő neki, hogy ő a szavannák királya, s mégis ürességben él, hatalmas birodalma van, rengeteg alattvalója, palotái és hadserege, azt mondta, csak szét kéne néznie, csak ki kéne nyitnia a szemét, hogy feltáruljon a mesebeli birodalom. És ő hallgatott erre a nőre, ezekre

a nevenséges állításokra. Azt mondta, mikor erről a kapcsolatról beszélt, hogy ebből az ürességből, a mindenről való lemondásból emelte ki őt ez az érzélem, s hogy lét-szükséglet volt rátalálnia arra, akiért képes változtatni az életén, akinek a révén újra otthonossá lett a világ, amiben addig úgy kóborolt, mint egy eltévedt utazó, akinek a lététől minden újra megtelt érzellemmel, például az ő szíve is...

Nem érdemes folytatni, hisz nincs olyan nő, aki ne ismerné azokat a szokványmondásokat, amit ilyenkor a férfiak mondanak, holott tényleg csak arról volt szó, hogy épp volt egy érzelmi akarat, s ebbe az érzelmi akaratba sétált bele egy másik kielégítetlen érzelmi akarat. Egy olyan nő, aki harmincöt éves koráig nem volt képes magának egy normális kapcsolatot összeszedni, amiben kiteljesedhet. Nem talált ilyet, mert örökösen válogatott, meg sajnálta az időt és a figyelmet, amit egy ilyen kapcsolat igényel, s nem utolsósorban a szabadságát, amit fel kellett volna adnia. De most persze, a vérzési zavaraitól megrettenve, hogy ez talán afféle utolsó figyelmeztetés, most vagy soha, azonnal le akart csapni valakire, akivel a gyerek-program, amit szintén részének tekintett az életének, végre manifesztálható lehet. S persze kit tudott volna választani?

Mindenütt ott vannak ezek a nők, nem lehet őket elkerülni, s hiába mondom, hogy ha akkor nem megy el arra a vidéki előadásra, ugyan, akkor ott egy másik egy másik helyen. Elkerülhetetlen, hogy megtörténjen ez a találkozás, ha a férfiban megvan erre a nyitottság, s a legtöbb ilyen korú férfiban megvan. Az azonban idővel mégis kiderült, hogy a két akaratnak csak a kiindulása volt azonos, a vágyott végki-fejlet egyáltalán nem. A nő a magány felől jött, a férfi pedig a szoros együttlétből. A nő a magányt akarta felszámolni, a férfi a szoros együttlétet. A nő a kötött, immáron darwini szempontból is indokolt életet akarta, a férfi a kötöttségektől mentes, szabad mozgást, amit a család mellett fel kellett számolnia, a felségével meg már nem akart újraindítani.

Szégyellt velem mutatkozni, mintha valami pecsét volnék a sorsán. Mondta is egyszer, a leélt élet pecsétje. Hogy fájdalmat okoz, akkor sem vette észre. Nem figyelt rám vagy nem érdekelte. Pedig a gyermeknevelés kötöttségéből kiszabaduló házaspárok, akik nem értelmezik félre az életkorukat, mint ő, mind kitalálnak valamit, hogy ne haszontalanul töltsék az időt. Megtehetik, most nem állnak annyira rosszul, a gyerekek már önálló keresők lettek, napi szinten nem kell rájuk költeni. És annyi mindent lehet csinálni, jobbnál jobb dolgokat. Ő ezt az életformát nem akarta élni. A szabadidő hasznos és tartalmas eltöltését, a programgyűjtést mélységesen megvetette, hamis útnak tartotta, ami csak arról szól, hogy soha ne maradjunk kettesben a letelő félben lévő idővel. Öncsalás és pótcselekvés, mondta egyszer. És mi nem az, kérdeztem. Hallgatott.

Nem tudom, mért van az élet közepén ez a vergődés. Talán csak arról van szó, hogy van az a néhány évnyi rés a családi feladatok kötöttsége és a betegségekkel és legyengültségekkel való foglalatosság között, amikor szabadon és felhőtlenül lehet-

ne élni, de épp ezzel a néhány évvel nem tud az ember megküzdeni. Olyan, hogy ott vagyunk életerősen, de még sincs semmi érdemleges feladat. Mert mi volna? Az élet most könnyű, s pont ezt a könnyűséget nem lehet elviselni. Talán az a baj, hogy túléljük a feladatainkat. Kapunk egy évtizedet vagy kettőt, amikor csak azt tudjuk kérdezni magunktól, hogy minek is vagyunk. Tényleg, minek? A korszerű orvoslás, a viszonylag egészséges életmód lehetővé tette a fizikai túlélést, de a lélek persze lemaradt ott, ahol volt mindig is. Nem tud mit kezdeni a megajánlott szabadsággal. A lélek a feladatai burkába menekül, s ott éli át azt az időt, amit követően elhalálozik. Ha felpattan ez a burok, nem képes megbirkózni az indokolt és szükségszerű cselekvések híján teremtődött űrrel. Ilyenkor jönnek a tényleges életfeladatok pótlékai. Azt hiszi ő nem, nem ebben van, holott a második házasság, a másodszer indított család is épp az, nem pusztán az ital, a munkamánia a különböző hóbortok, a maratoni futás és a horgászat. Az új család sem más, mint hamisjáték, ami nem a lélek belső ritmusából ered, hanem a lélek önmaga elől való meneküléséből. Bebújni újra abba a lekötöttségbe, ahonnan nem látszik mindaz a pusztítás, amit az idő végzett rajtunk. Elhinni, hogy újra azon a startkövön vagyunk, amin valaha voltunk, holott arra a startkőre már soha többé nem léphetünk fel, bármit csinálunk, ott kapáló-zunk a medence végén, küzdünk az utolsó méterekkel.

Azt mondta, nem tud róla lemondani. Hallom, mondtam, mikor nézett rám, hogy mondjak valamit. De vele menni sem képes, mondta. Nem mondtam semmit. Nem mondtam, hogy de menjen, mert valamire el kell indulnia és kétfelé nem lehet. Így telt az idő. Hárman voltunk. Bár nem ismertük egymást, mégis egy közösséget alkottunk. Mindenkinek rossz volt. Neki is. Nem dupla öröm, hogy itt is meg ott is kell, hanem dupla feladat. Alig bírt megfelelni az egyre növekvő elvárásoknak. Amíg titok volt, addig én sem akartam tőle semmi különöset, elunatkoztam mellette, s a másik is betartotta a kereteket, üresen hagyta a hétvégeket és az ünnepeket. A titkosság meghatározza a szerepeket, mindenki ismeri a játékszabályokat, nincs más feszültség, csak hogy le ne bukjunk, meg mért nem vagyunk többet együtt. Az egymás iránti vágyakozás pedig még elevenebbé teszi a szerelmet, még meséesebbé az amúgy is felemelő perceket. Otthon meg nem változik semmi, mert a feleség nem gondolja, hogy változtatnia kellene, nem érzi veszélyben a státuszát. Ám amikor kiderül, mindenki többet akar.

Amikor kiderült, mindenki többet akart, többet és tiszta vizet a pohárba. Kizárólagosságot és egyértelmű viszonyokat. Amíg nem volt tudott, azt hitte, az a másik valóban más is lesz, nem csak másik. De ugyanazt akarta, mint minden nő, az egyedüli akart lenni, s amikor ezt nem kapta meg, már ő sem tudta mutatni, hogy annyira szeret, hogy annyira örül mindennek, amit vele együtt lát és átél. Hiába tett meg, legalábbis azt gondolta, megtett, mindent, azt mondta neki, ha nem egészen van vele, ha ez az alapvető probléma nem oldódik meg, akkor nem tudja őt egészen szeretni. Pedig ilyen nincsen, mondtam neki, amikor elmondta, mit akar a nő, ilyen

nincs, hogy a szeretés ettől függene. Ez jár azzal, ha valaki szeretőnek csap fel, mondtam, ez egy ilyen szerep. Pedig pontosan tudtam, épp az mutatja a szeretés erejét, hogy nem képes korlátozást elviselni, hogy minden korlátozás szenvedést és fájdalmat hoz. Nincs olyan, hogy ettől eddig szeretünk, s ha eljön mondjuk az egy óra vagy a hat óra, akkor onnétől le tudunk mondani erről a szeretésről. Láttam rajta, belefáradt, hogy szeretetet csikarjon ki belőle. A szeretés utáni sóvárgás miatt olyan lett, mint egy mutatványos: utazzunk, mondta neki, ússzunk, játsszunk, táncoljunk, sétáljunk. Újabb és újabb kínálatot fogalmazott meg, de örömet nem, vagy csak alig-alig tudott kiváltani. Mindig azt a választ kapta, hogy amíg a lényeg nem változik, addig ez az öröm már soha nem lesz teljes. Azt mondta egyszer, amikor már lezárta, hogy pont így történt, s hogy ő akkor magára kezdett gyanakodni, hogy ő olyan, aki ezt a szeretetlenséget váltja ki a másiktól, hogy mindenkivel úgy van, hogy majdnem boldog. Erőltette egyre inkább a szeretést, és egyre inkább nem kapta meg. Ahogyan velem is csinálta. Hogy már teljesen kimerültem az örökös követelőzésétől, s csak azt akartam, legyen egy kicsi szabadság, hogy levegőt vegyek, hogy az ágyon meg tudjak fordulni úgy, hogy ne kelljen arrébb lökdösni a rám nehezedő testét. Egy nap, egy délután, egy óra, valamennyi... Csak akkor értette meg. Csak akkor értettem meg, hogy mit érzett, amikor én is elkezdtem kapaszkodni. Mert az nem tud eresztetni, akinek még számít a másik. Ha nem érezne semmit, akkor hagyáná, hogy menjen inkább. S hiába tudja, hogy jobb lenne most visszavonulót fújni, az érzelmi erő ott tartja és csügg a másikon, mint egy gyomnövény, akit csak lerepegetni lehet onnan. Egy ragacsos inda, amitől mindenki szabadulni akar, amikor kijut a nyakig érő fűből.

A másik kizárólagosságot akart, egyértelmű viszonyokat, én meg csak azt, hogy maradjon, mert szeretem. Neki meg fogalma sem volt, hogy mit csináljon. Veszít, ha így dönt, veszít, ha úgy. Ezt mondogatta mindenkinek. Mindannyian veszítünk, mondtam, amikor nekem is mondta, ha sehogy. Egyszer aztán, nem tudom, mért épp azon a napon, én már nem mondtam neki, hogy döntse már el, és amit dönt, azt csinálja, mert belefáradtam. Majd lesz valami. Már nem mondta. Már nem mondtam, hogy döntsön, ő mégis nemet tudott mondani ott, mert nem tudott nekem nemet mondani arra, hogy velem. Nem volt ez igen, mert nem tudta, mi az igen. Ez két nem volt valójában. Egy, amit kimondott, és egy, amit elhallgatott. De ahogy telt az idő, egyre inkább látszani kezdett az elhallgatott nem. Az elhallgatott nem szörnyűbb lett, mint a kimondott, mert az elhallgatott nemből benne volt az a gyűlölet, amit a kimondott nem miatt érzett maga iránt és irántam.

Azt hittem, egyszer még hálás lesz azért, hogy megtartottam abban, ami elemi szinten hozzátartozik, hogy megóvtam attól, hogy tönkregye az életét. Vártam, hogy megváltozik, ahogy mondják, az idő majd begyógyítja, s látni fogja, mennyi jó van abban, amiben benne maradt. De nem változott. Mint egy robot, tette a dolgát, mindegy, mi történt, mindig épp ugyanúgy. Néha kihasadt belőle valami méreg, nem lehetett

tudni, mi váltotta ki, és mért pont akkor, mondjuk egy szokványos délutánon, mikor hazajött a kutatóból. Felsorolta a sérelmeit, egyet sem hagyott ki, szó szerint mondta a listát, ahogyan a gyerekek a mesét, mintha túlhevült volna a gépezet, aztán visszaállt a szokott működésbe. Mindketten beletörődtünk, hogy ez így megy, s hogy semmi és senki nem tudja megváltoztatni. Se jobbá se rosszabbá nem válik, legfeljebb mi használódunk közben el. De hát mindenki elhasználódik egyszer.

Már évek teltek így. Akkor azt hiszem. Meglepett, hogy elkezdd beszélni, s ráadásul nem úgy, mint addig, hogy szinte gyilkolt a szavakkal, nyugodt hangon. Akkor azt hiszem, mondta, nem gondoltam, hogy bármi is történni fog, már belefásultam a nemtörténésbe. Akkor azt hiszem, mondta és megállt. Mit, kérdeztem. Hogy én inkább egyedül. Hogyhogy egyedül? Ahogy mondom. Mért? Valamit kell tennem, mert ez így nekem nem jó, mondta, és úgy látom, neked sem. Azt majd én eldöntöm, hogy nekem mi a jó, mondtam. Majd én eldöntöm, azt nem neked kell, mondtam, de valójában tudtam, hogy igaza van, mert ez így tényleg nem volt jó. Minden nap átélni, hogy én vagyok az, akit kényszerűségből választottak, én vagyok az, aki bármit csinál, soha nem kerülhet ki a másodlagosság szerepéből. Hogy olyan vagyok, akit csak nemszeretni lehet. Tényleg egy elhasznált, divatjamúlt terméknek láttam magam, mert ezt tükrözta mindennap az az üveges szem, ami már nem nézett, csak tükrözött. A tükörben egy szánalomból megtartott nő nézett vissza.

Ez mit jelent pontosan, kérdeztem. Mondta, hogy elmegy, egyedül akar lenni. Új préda, valaki a munkahelyről, kérdeztem, mert végig az volt bennem, hogy csak az hozhat megoldást, ha valaki új belép a képbe, s tulajdonképpen már vártam, hogy mikor következik be. Nem, mondta. Ugyan, mi volna más, mondtam. Pedig nem, mondta, meg hogy ez praktikusán sem történhetne meg, mert otthagytá a munkahelyét. Otthagytad, fakadt ki belőlem. Ott, mondta. Miért? Untam. Felmondtál, kérdeztem. Fel, mondta. Nem akartam elhinni. Miből fogsz élni, kérdeztem végül. Elfelrezzük a megtakarításokat, mondta. Látszott, az egészszet már előre kigondolta, és a feléből elleszek egy darabig, aztán majd csinálok valamit. Hol fogsz lakni? Nem tudom, mondta, majd megoldom. Mit mondunk a gyerekeknek? Meglepődtem, nem csak azon, amit mond, hanem hogy én is mennyire szenvtelenül, tulajdonképpen csak néhány praktikus kérdést tettem fel. Túlvoltunk már azon, hogy bármit is várjunk egymástól. Ő sem érzett semmit és tulajdonképpen már én sem.

A gyerekeknek azt mondta, hogy ösztöndíjat kapott, Svájcban van egy különleges részecskegyorsító, egyedülálló Európában, a gyerekek tudták, hisz annyiszor beszélt már róla, de azért részletezte, hogy milyen. Nem merte előttük felvállalni, hogy kilép ebből a rendszerből, ami az eddigi élete volt. A gyerekeknek azt sugallta, hogy ő benne van, mint eddig, csak ideiglenesen házon kívül tartózkodik. El lehetett hinni. Addigra már annyira megtanult hazudni, valójában éveken át csak olyat mondott, ami részben vagy egészben, de nem volt igaz, hogy a gyerekekben nem volt

kétség. Mondhatta volna az atomenergetikai bizottságot Bécsben, ahová egyszer pályázott. De nem akart egy túl közeli várost mondani, nehogy a gyerekek azt mondják, hogy akkor apu, hétvégén majd kiugrunk, amikor te épp itthon vagy, a haverokkal, ingyen szállás Bécsben, az azért nagy szám. Egy távolabbi, de nem a világ túloldalán lévő helyet nevezett meg. A gyerekek helyes döntésnek gondolták, vagy épp semmi véleményük nem volt róla. Más érzelmi kötelékekben gondolkodtak, a szülekben már csak érintőlegesen. Az apa nem volt már az az apa, akiért annyira rajongtak valaha. Megkopott a fénye, ahogyan megkopik a parketta, a konyhabútor, a fürdőkáád, minden, ami egyszer, pont az odaköltözés idején még annyira új volt. Valamit nem tudtam, mondta egyszer, megvalósítani a gyerekekkel, hogy milyen jónak számított, mint apa, akkor, amikor kicsik voltak, s aztán egyszer nem sikerült. Valamit elrontott, s nem tudja, őbenne volt-e a hiba, vagy a gyerekek mindenképpen legyártják azt a szülőképet, amivel szemben meghatározhatják magukat, s hogy ő ennek az egyszerű fejlődéslelektani törvényszerűségnek lett az áldozata, mint apa. Nem tudta, de azt mondta, hogy folyamatosan megéli, ahogy rossz apává válik, hogy pár év és a léte még az emlékéét is elmossa annak a valahai jó apának, akikért a gyerekek annyira lelkesedtek, nem győztek nevetni rajta, s ha kirándultak, örökösen összevesztek, hogy melyikük mehet közvetlenül utána, mert csak közvetlen a nyomában érezték biztonságban magukat. Nagyon rossz volt szembesülni azzal, mondta, hogy mindaz a szeretet és gondoskodás, amit az ember érzett irántuk és tett értük, az mind szétforgácsolódik, szétmorzsolódik az ő felnőtté válásuk folyamatában. S nincs rá biztosíték, hogy létrejön egy olyan kapcsolat, amiben már nem pusztán egy szülő és egy gyerek kapcsolata van, hanem két ember kapcsolata, aminek során a szülő sem utasításokra és szabályozásokra várakozó gyerekként tekint a gyerekekre, s a gyereke is látja benne mindazt, ami benne emberi. Az esendőségét, a mindenhatóság hiányát, ami mégiscsak a legmélyebb meghatározottsága a sorsunknak. Azért, az rajtad is múlik, mondtam, milyen lesz ez a kapcsolat, hiszen azt a teret, amiben élsz, csak te tudod jobba alakítani, ha te nem akarod, akkor persze elromlik, mint minden, amivel nem törődik az ember. Nem lehet, erről le kell mondanom, mondta, és látszott, hogy mennyire fáj neki, s amikor mondta, hogy elmegy és a gyerekek mondták, hogy milyen jó lesz neki, s persze még azt is, hogy az apjuknak azért mindig is jó volt, hisz olyan volt a munkája, meg a családjával is jól járt, beleértve engem is. Beleértve őt is. Aki minden nehézséget kibírt és elfogadott még egy olyan embert is, amilyen az apjuk, akivel azért sokszor nem olyan egyszerű, mert hiányzik belőle az a felszabadultság, ami máskülönben a legtöbb emberben megvan még a szülők barátai között is. Valószínű, hogy nem sok ilyen feleség van. Igen, mondta, és hogy mindig mennyire jó anya is voltam, s hogy nem könnyű jó anyát találni. S hogy ezt a jót mennyire szereti bennem. Megtört egy pillanatra a szemem.

Másnap elment, mintha meg akart volna menekülni attól a csalódástól, hogy végül még a gyerekei is nemet mondanak neki, ahogyan ő nemet mondott annak a nőnek, s akkor a múltja tényleg rázuhan azzal az elviselhetetlen hiábavalósággal, ami-

vel a múltra való visszagondolás során meg lett töltve. Hogy úgy kell majd az életére gondolni, mint elpazarolt időre, amely pazarlásnak nem lehet korrekciója, magyarázta egyszer, mert a korrekciót csak egy újabb idővel lehetne megtenni, újabb idő meg nincsen, s ha volna is, valószínű már nem volna ereje véghezvinni.

Nem tudtam, mit csinál, hogyan él, mert nem mondta. Néha felhívott, hogy hogy vannak a gyerekek, s hogy majd mondjam nekik, hogy beszélünk. Azt nem kérdezte, hogy én hogy vagyok. Nem érdekelte. Ahogyan arról sem beszélt, hogy ő hogy van. Nem akarta, hogy tudjak róla. Néha eszembe jutott, hogy vajon hasonlóvá lett-e más magányos férfiakkhoz, hogy például megvan-e az a jellegzetes magányosférfi szaga, ami miatt az ilyen férfitől idegenkednek a nők. Nem is tudom, mitől van az a szag, talán spórolnak a mosóporral, vagy ritkán nyitják ki a szekrényt, s nem járja át levegő a bepakolt ruhákat. A gyerekek közben elköltöztek, mert a nagyszülőktől örökölt lakásból tudtak indulólakást vásárolni, elkezdődött az életük. Attól féltem, hogy egyszer majd hazajönnek, és azt mondják, látták az aput itt vagy ott, de nem látták. Kérdezték, hogy mi van vele és elmeséltem, hogy kikkel dolgozik abban a svájci kutatóintézetben, furcsa volt nekik, hogy soha nem telefonál, hogy csak engem hív, s hogy nem jön haza. Persze tudták, ez is valami hazugság, egy olyan, mint az apa külső kapcsolata, amit szintén nem árultunk el, holott pontosan emlékeztek arra a napra, amikor minden megváltozott otthon, amikor egy véletlen telefon folytán minden kiderült. Pontosan tudták, miről van szó, de mi mégsem beszélünk róla, nem akartam, hogy úgy nézzenek rám, mint egy megcsalt feleségre, aki ezt az állapotot elviseli, s rá se úgy, mint egy árulóra, az ő sorsuk, a gyerekkoruk árulójára. Hozzászórtak, hogy mi ezt az utat választottuk, hogy nem mondjuk el azt, ami a legfontosabb, hogy nem adjuk meg nekik a lehetőséget, hogy megértsék, mi történt. Ők sem mondták el, hogy ez nekik mennyire fáj, mit gondolnak róla, mit éreznek, ahogyan semmi mást sem. Egy idő után elfelejtették megkérdezni, mi van az apával, soha nem tudtam újdonságot mondani, ők meg nem akarták feszegetni a hazugságot. Lehet, többet tudtak, mint én, mert valamelyik barátjuk látta az apjukat és elmesélte, hogy mit dolgozik, s hogy lehetséges-e. Ők nem mondtak semmit, mert tudták, hogy ez az igazság, az apjuk már régen nem a képzésének megfelelően dolgozik, s persze még véletlenül sem a svájci kutatóintézetben. De nekem nem mesélték el, s nem kérdezték meg, hogy az apjukkal valójában mi lett.

Mitől változik meg valaki ennyire, egyáltalán, hogy tudott ennyire más lenni, lemondani minden olyanról, ami korábban elemi szükségyszerűség volt az életében, s hogy elképzelhető-e, hogy megint olyan lesz egyszer, mint régen. Beállít, s azt mondja, akarja érezni azt a süteményszagot, amit olyan sokszor érzett vasárnap délután, amiben olyan jó volt belevackolódni velem meg a gyerekekkel. De az idő csak telt, s ez a megjelenés nem következett be.

Elkopott a fejünkben, ahogyan megkopik a nyelvtudás, ha soha nem használják. Hiába a valahai nyelvvizsga, tömönatok jelentésén is gondolkodnunk kell. Volt olyan, hogy egész vasárnap együtt voltunk a gyerekekkel és még véletlenül sem ke-

rült szóba, épp úgy, mintha nem is lett volna, mintha évekkkel azelőtt meghalt volna. Ahogyan az ő apja sem létezett az után az esemény után. Nem is tudom, mennyi idő telt el. Nagyon más volt minden. Átállni arra, hogy egyedül vagyok, felkutatni azokat a barátnőket, akik hasonlóan, s megszervezni az időnként elviselhetetlenül üres időt. Éveknek tűnt, bár biztos kevesebb volt, mindenesetre még nem tudtam visszszanézni, hogy na, ez az esemény ebben az évben történt, rá három évvel vagy ötten ez a másik esemény és ahhoz képest mondjuk eltelt másfél év. Van ilyen, hogy az ember annyira kiesik az időből, hogy fogalma sincs, hogy mi mikor és ténylegesen mennyi ideje történt, hogy nem tudja az eseményeket az idő logikus sorrendjébe rendezni, hiába tudja az évszámot, s hogy közben hány éves lett.

Nem látta a híradóban. Nem láttam a híradóban, mert nem néztem. Nem szerettem a hírműsorokat, mert jószerevével csak bűnügyi hírek voltak. Ez is az volt, ezért lehetett benne. Nem láttam, nem tudtam róla, amikor felhívtak, hogy ő volt.

Álltam, a fülemhez szorítottam a kagylót. Állt, a füléhez szorította a kagylót.

Kicsoda, kérdeztem, s aki telefonált, részletesen elmondta az egészet, hogy már mekkora feszültség volt, mert az volt a negyedik mélygarázs, amit ellenőriztek, és alig maradt idő, mert a bejelentő megmondta, mikor lesz a robbanás. Abba a feszültségbe, elkeseredett kutatásba rohant bele a férfi. Nem tudták értelmezni a cselekedetét. Felszólították, de nem reagált. Persze, hogy vannak a szigorú rendszabályok a fegyverhasználatról, és ezeket a rendszabályokat be is kell tartani, és be is tartotta az a kolléga, aki végül többszöri felszólításra löött.

Nem éreztem semmit.

Tudom, asszonyom, folytatta a rendőr, hogy ezt rettenetes hallani, de mégis szerencse, hogy csak két áldozata lett ennek az eseménynek. Ha végül nem sikerül a robbanó szerkezetet hatástalanítani, a levegőbe repül a mélygarázs azzal a sokmindennel, ami fölé volt építve, üzletek, irodák, s persze az ott dolgozó vagy éppen vásárló emberek sokaságával együtt, hogy gondoljam el, akkor és azzal szembesülni az áldozat rokonainak, mennyire nehéz lenne, mondta, s hogy a másik egy nő. Negyvenegy éves? – kérdeztem. Honnét tudja? Nem tudom, tippeltem, mondtam zavartan, mert nem lehet ezt elmesélni, hogy az ember megjegyyez ezer apróságot arról az emberről, aki miatt tulajdonképpen tönkrement az élete, s erről a nőről is tudtam mindent, nem is tudom, honnan. A korát is számoltam, a tudatom mélyén, s ahogyan a saját születésnapomat, úgy az övét is számon tartottam. Igen, mondta a rendőr egy negyvenegyéves nő, és elmondta, amit megtudtak róla. Aztán újra megkérdezte, hogy esetleg ismertem-e. Mondtam, nem, s hogy a férjem mit csinált ott. A rendőr visszakérdezett, maga nem tudja. Egy ideje nincs közöttünk kapcsolat, mondtam. Ja, akkor értem, és mondta, hogy a mélygarázsban volt biztonsági őr, s hogy egyelőre csak gyanú, de persze ez csak a kötelező papírforma miatt, míg a vizsgálat le nem zárul, mert valójában egyértelmű, hogy ő készítette a robbanótöltetet, megtalálták rajta az ujjlenyomatát, s hogy nem tudom-e, mi lehetett az indíték. Mondtam, hogy sejtelmem sincs, holott tudtam. Nem bírta ki a nő nélkül, és odahív-

ta. Mert tudta, annak a nőnek már közben lett egy más élete. Végre talált egy férfit, akivel nem volt kérdés, hogy félig vagy egészen akarja, mert csak őt akarta. Ez volt az ok, gondoltam, mert hogyan is tudta volna elfogadni azt a más, az ő létét és szerelmét kiiktató életet, amikor ő meg nem tudta az általa választott, anélkül a nő nélkül lévő más életet működtetni. Azt gondolta, véget vet annak a másik életnek is, amit az a nő létre tudott hozni a vele való szakítás után. Hogy ilyen módon az ő sorsuk mégis egy közös sors legyen.

Nem azt éreztem, amit éreznem kellett volna. Olyan volt, amit a rendőr mondott, mintha egy filmet néztem volna, olyan, hogy hát nem igaz, csak arra a két órára igaz. Nem éreztem mást, csak azt, amit egy néző érez.

Álltam egy kicsit, aztán letettem a telefont. Állt egy kicsit, aztán letette a telefont.

Kérték, hogy menjek azonosítani, de mondtam, hogy nem, hívják a munkatársait. Álltam ott a film hatása alatt, lassan visszatérve a valóságba, hogy de mit mondok a gyerekeknek? Nem csupán amiatt, hogy a halálát be kell jelentenem, hanem, hogy mit mondok, ki volt valójában? Ki volt az az ember, aki meghalt egy negyvenegy éves nő ölében a mélygarázsban.

